

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta
Sociální antropologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Role začínající učitelky v mateřské škole

2019

Nikola Čukanová

Zadání BP:

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Nikola Čukanová**
Osobní číslo: **H17454**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Téma práce: **Role začínající učitelky v mateřské škole**
Zadávající katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

Práce se bude zabývat adaptací a začleňováním začínající učitelky do podmínek mateřské školy. Je pojata z pohledu začínající učitelky. Studentka provede terénní výzkum za použití metody autoetnografie, rozhovorů, pozorování, a zúčastněného pozorování. Práce bude vlastně autoetnografickým sledováním role učitelky v mateřské škole. Bude reflektovat a seberefektovat své vlastní začátky v práci. Také bude sledovat některé vybrané aspekty, např. gender v mateřské škole aj.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Bourdieu, Pierre. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.
- Hendl, J. 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál.
- Podlahová, L. 2004. *První kroky učitele*. Praha: Triton. První pomoc pro pedagogy.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. 2004. Praha: VÚP.
- Renzetti, C. M., Curran, D. J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Syslová, Z. 2017. *Učitel v předškolním vzdělávání a jeho příprava na profesi*. I. vydání. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogický výzkum v teorii a praxi.
- Šmelová, E. 2006. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn: teorie a praxe II*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Vašutová, J. 2004. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lada Viková**
Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2019**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2020**

L.S.

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2019

Prohlášení:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 27. 6. 2020

Nikola Čukanová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat mým skvělým kolegyním za ochotu, pomoc, povzbuzování a trpělivost při mých začátcích. Děkuji jim hlavně za účast ve výzkumu, že mi poskytovaly rady a sdílely zkušenosti, které jsem mohla následně využít pro psaní této práce. Další velké dík patří vedoucí mé práci paní Mgr. Ladě Vikové za vedení mé bakalářské práce, za její čas, trpělivost a cenné rady a za ochotu pomoci mi překonat problémy spojené s psaním práce.

Název

Role začínající učitelky v mateřské škole

Anotace

Bakalářská práce pojednává o adaptaci a začleňování nově nastupující učitelky do podmínek mateřské školy. Práce je pojata z pohledu začínající učitelky, která vedla terénní výzkum za použití metody autoetnografie, rozhovorů a zúčastněného pozorování. Jedná se o autoetnografický popis prvních šesti měsíců v novém prostředí a v nové roli, tedy vedle vlastního procesu adaptace zahrnuje také přiblížení vybraných specifík zkoumaného prostředí, jichž si výzkumnice všímá. Po půlročním výzkumu studentka dospěla k závěrům, že pro dobrou adaptaci je vhodné mít příjemné prostředí a kolektiv, který začínajícím učitelkám pomůže a poradí v jejich začátcích. Důležité je, aby učitelky chodily do práce rády a s úsměvem a nebyly celou dobu ve stresu. Pro dobrou adaptaci je toho třeba více, například odhodlání samotné učitelky, její motivace, adekvátní ohodnocení. V těchto začátcích si studentka formuje vztah k dané práci, získává nové vzorce chování, které bude dále reprodukovat, jak ve vztahu k dětem, rodičům i ke kolegyním.

Klíčová slova

Učitel, mateřská škola, adaptace, stres, kolektiv, sebereflexe, autoetnografie

Title

The role of beginning teacher in kindergarten

Annotation

The bachelor thesis deals with the adaptation and integration of a new teacher into the conditions of kindergarten. The work is conceived from the point of view of a beginning teacher who conducted the field research by using the method of autoethnography, interviews and participatory observation. It is an autoethnographic description of the first six months in a new environment and in a new role, i.e. in addition to the actual process of adaptation, it also includes an approach to selected specifics of the researched environment, which the researcher notices. After six months of research, the student came to the conclusion that for a good adaptation it is appropriate to have a pleasant environment and a team that will help and to advise beginning teachers in their beginnings. It is important that teachers are going to its work gladly, with a smile and not constantly under pressure. There are several important requirements for a good working adaptation, f.e. the determination of the teacher herself, the inner motivation or the adequate evaluation. In these beginnings, the student forms a relationship to own future profession and acquires new patterns of behaviour, which will be applied on the relation to children, to parents as well as to colleagues.

Keywords

Teacher, kindergarten, adaptation, stress, team, self-reflection, autoethnography

Obsah

Úvod	9
1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	11
2 Metodologie	12
2.1 Popis terénu	12
2.2 Užití metody	13
2.3 Představení informantů.....	16
2.4 Průběh výzkumu	18
2.5 Zpracování dat.....	19
2.6 Etika výzkumu.....	20
2.7 Sebereflexe	21
3 Předškolní vzdělávání	23
4 Role začínající učitelky v mateřské škole.....	26
4.1 „Učit může každý“	29
4.2 Habitus učitelky	31
4.3 Gender v mateřské škole.....	35
5 Začínající učitelka.....	39
6 Cesta mé adaptace	41
6.1 Začátky v MŠ.....	41
6.1.1 „Další poprvé“	41
6.2 Ze začínající učitelky, učitelka zkušená?	47
6.2.1 Adaptace.....	47
6.2.2 Zlepšení – nabrání kompetencí?	51
6.2.3 Komplikace	54
7 Závěr	60
8 Seznam literatury	63
9 Přílohy.....	65

Seznam vyobrazení

Obrázek 1: Model ALACT popisující ideální proces reflexe (Syslová 2017: 125)22

Tabulka 1: Prestiž povolání (Tuček 2016)26

Úvod

Každý učitel i učitelka, tedy i já, jsem si prošla dlouhou cestou. Začala již v patnácti letech, když jsem se rozhodla začít studovat pedagogicky zaměřený obor na střední škole s názvem předškolní a mimoškolní pedagogika. Už tehdy jsem věděla, že chci učit v mateřské škole. Během čtyř let studia jsem si prošla několika praxemi. Dalším krokem bylo rozhodování, jestli tuto profesi chci opravdu vykonávat a zda jsem připravena. I po nástupu tato cesta nekončí. Víím, že jsem stále na úplném začátku a proces adaptace bude trvat déle, než je zahrnut v této bakalářské práci. I přesto mi přijde zajímavé reflektovat své první měsíce v roli učitelky.

V práci tedy popisuji, jak probíhala v prvních měsících moje vlastní adaptace na roli učitelky v MŠ. Během výzkumu jsem se ale zaměřila na různé aspekty: co to vlastně znamená být učitelkou. Jaká je role začínající učitelky? Jaké jsou důvody stát se učitelkou. S jakými problémy se jako učitelka v mateřské škole setkávám nebo naopak co mi dělá velkou radost. Velice jsem se v rozhovorech zajímala o začátky kariéry učitelky v MŠ svých kolegyní, Zajímalo mě, jak to vnímaly ony, zda mám proces adaptace podobný nebo zcela odlišný. Určitě by bylo potřeba mít více času a výzkum realizovat alespoň jeden celý rok. Ale bohužel jsem nastoupila do této práce až od 26.8. 2019, což znamená, že jsem prováděla výzkum pouze 6 měsíců. Poté jsem se rozhodla výzkum ukončit a začít se zpracováním dat.

K tomuto tématu jsem se dopracovala postupně a zcela nečekaně. První téma, které jsem zvolila, se týkalo lidí v Senior centru. Vykonávala jsem svou stáž v prostředí jednoho takového centra a téma „Život seniorů v Seniorcentru“ se mi zdálo pro můj výzkum zajímavé. Po čase jsem ale zjistila, že se na výzkum v Senior centru necítím dosti připravená. Současně jsem dostala nabídku dělat učitelku v mateřské škole v jednom z krajských měst. Dlouho jsem se rozmyšlela, jestli tuto práci, kterou jsem vždy chtěla dělat, mám vzít, i když mám ještě

poslední rok vysokoškolského studia před sebou. V tu chvíli mě napadlo, že si změním téma bakalářské práce na téma: Role začínající učitelky v mateřské škole.

Téma *role začínající učitelky v MŠ* mi přijde důležité: je zajímavé reflektovat proces adaptace lidí na novou roli v novém prostředí. Právě v těchto začátcích si formujeme vztah k dané práci, získáváme nové vzorce chování, které dále budeme reprodukovat, jak ve vztahu k dětem, rodičům i ke kolegyním. Začleňování začínající učitelky do podmínek mateřské školy je opravdu důležitý proces a nelze ho nijak obejít. Musí jím projít každá¹, kdo začíná tuto profesi dělat. Předkládaná práce popisuje můj vlastní pohled začínající učitelky v mateřské škole.

Výzkum je antropologický, nejedná se o pedagogickou nebo psychologickou práci. Práce je převážně autoetnografickým sledováním role učitelky v mateřské škole prostřednictvím sebereflexe a reflexe vlastních začátků v práci. Dále jsem provedla několik rozhovorů a prošla jsem si pár náslechy, kde jsem se také dozvěděla spoustu zajímavých informací. Velkou roli také hrálo pozorování, a to zejména zúčastněné pozorování a také tzv. skryté pozorování. Zvláště na úplném začátku mé kariéry jsem velice pozorovala ostatní kolegyně, jak co dělají, nebo říkají rodičům.

¹ V této práci užívám jenom ženský rod ve vztahu k pedagogům v MŠ, protože s muži v roli učitele jsem se zatím nesetkala.

1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Ráda bych došla k závěru, jak se začínající učitelka stane zkušenou učitelkou, a to především pomocí metody autoetnografie, zúčastněného pozorování a rozhovorů. Na dosažení svého cíle mám pouze limitovaný čas, a proto v této práci svůj cíl stanovuji zúženě: zjišťuji, jak se začínající učitelka adaptuje na nové podmínky, nové prostředí, děti a kolegyně kolem sebe. Zkrátka se nejvíce zajímám o to, jak se adaptuji na roli učitelky. Jaké faktory ovlivňují mou adaptaci a jaké jsem měla při procesu adaptace problémy. Chtěla bych zjistit, zda se adaptace v začátcích učitelek liší, nebo probíhá u každé stejně. Také mě zajímá, jak dlouho taková adaptace vlastně trvá a čím se vyznačuje. Další otázky, které mě zajímají, jsou například: Co nejvíce začínající učitelku v mateřské škole ovlivňuje. Jaká je role a funkce učitelky? Co je pro nás učitelky nejtěžší, na co si dávat zvláště v začátku kariéry pozor. Také si všímám role genderu v mateřské škole a snažím se přijít na to, jak se správně chovat ke stereotypům, která nám společnost vnucuje už od narození. Jak je správné se zachovat například k holčičce, která má ráda modrou barvu a hraje si jen s auty nebo naopak k chlapci který si hraje s kočárkem a panenkami? Stala jsem se učitelkou a této své role využívám k tomu, abych reflektovala změny, jichž si u sebe všímám, které mi nová role přináší. Vycházím z vlastních poznámek, svého terénního deníku a zároveň svá zjištění ověřuji v rozhovorech s kolegyněmi, které mi sdělují své narativy o svých zážitcích.

Otázky výše uvedené jsou spíše otázkami tázacími. Mými hlavními výzkumnými otázkami, na které jsem postupně hledala odpověď, zní:

- Jak probíhá proměna začínající učitelky v MŠ v učitelku zkušenou?
- Jak probíhá proces nabývání kompetencí začínající učitelky v MŠ?

2 Metodologie

2.1 Popis terénu

Výzkum byl prováděn v mateřské škole v jednom z krajských měst, kde pracuji od 26. 8. 2019 jako učitelka. Na webových stránkách MŠ se můžeme dočíst, že budova této MŠ byla postavena na začátku 20. století. Ve 40. letech sloužila jako Obecná škola. Nyní, po několika stavebních úpravách, slouží až pro cca 80 dětí (Beruška 2015).² Ve školce, ve které byl výzkum prováděn, jsou tři třídy: žlutá, zelená a červená. Žlutá třída, ve které jsem tento půl rok působila, je třída nejmenších dětí ve věku od 2 do 4 let. Třída se nachází v dolním podlaží a navštěvuje ji denně až 26 dětí. Dívky v této třídě převládají, protože chlapců je pouze devět a dívek sedmnáct. V této žluté třídě máme jednoho problémovějšího chlapce. Nezapojuje se, práce s ním je téměř nemožná, má špatnou motoriku. Toto je pro začínající učitelku těžké, hlavní je si k dítěti najít tu správnou cestu, jak s ním komunikovat, pracovat a vzdělávat ho. Další dvě třídy, červená a zelená, jsou umístěny v prvním patře a nachází se tam děti ve věku od 4 do 6 let. V tomto horním patře se objevují nově i centra aktivit, se kterými jsem se v dolní třídě malých dětí nemohla dostatečně seznámit.³ V této mateřské škole je šest učitelek, jedna uklízečka, kuchařka a školnice. Nejvíce se vídám s mou kolegyní Michaelou, protože jsme spolu na vycházce a na oběd, což znamená od 9:30 do 12:00. Otevírací doba školky je od 6:15 do 16:45. Celý kolektiv se tedy skládá pouze z žen. Školka bohužel není bezbariérová, ale nesetkala jsem se za dobu výzkumu s klienty, kteří by byli imobilní. Účastníkem výzkumu jsem já, mé kolegyně, ostatní zaměstnanci školky a děti. Děti jsou

² Název i webová adresa MŠ jsou změněné.

³ Z důvodu, protože většinu času jsem trávila ve spodním patře s malými dětmi, které centra aktivit téměř nedělají.

účastníky nepřímými, protože si o nich dělám záznam do svého terénního deníku vždy mimo pracovní dobu.

2.2 Užití metody

Pro můj výzkum bylo použito několik výzkumných metod. Jedná se například o autoetnografickou metodu nebo kvalitativní metodu. Dále jsem využívala metodu rozhovorů a pozorování, a to jak zúčastněné, tak i skryté pozorování. Ze začátku probíhaly pouze neformální rozhovory, které byly součástí zúčastněného pozorování. Vše jsem si zaznamenávala do terénního deníku, který jsem si vedla.

Výzkum je nejvíce založen na autoetnografické metodě, což je „kvalitativní výzkumná metoda, která spojuje analýzu a interpretaci s narativními detaily vlastní žité zkušenosti. V tomto ohledu můžeme za data považovat vlastní biografii, pozorování či emoce“ (Hejnal 2012: 145). Proto by měl být výzkum dlouhodobý a měl by trvat týdny až měsíce, abychom pronikli do hloubky a podstaty věci. Ve výzkumu jsem v roli úplného účastníka a bylo třeba, abych se sžila s prostředím a s účastníky, které jsou spolu se mnou součástí mého pozorování. V této pozici mám možnost získat důvěryhodné údaje, které je obtížné získat jiným typem pozorování. Magda Mrázková ve své diplomové práci: *Jaké je to být poutníkem: Sociální interakce na poutní cestě do Santiaga de Compostela*, také využívá autoetnografickou metodu. Její práce mě oslovila a pomohla mi si lépe uvědomit význam této metody. U této metody člověk reflektuje sebe samého, a proto je důležitá otevřenost a upřímnost. Nebát se přiznat i své pochyby, nejistoty, zkrátka psát vše (Mrázková 2014). Autoetnografická metoda mi právě díky svým vlastnostem přinesla největší množství dat. Vojtěch Fetter ve své knize *Antropologie: vysokoškolská příručka* tvrdí, že nejlepší pracovní možnosti dávají takové instituce, ve kterých se shromažďuje největší počet osob. Jsou to například školy všech stupňů, prázdninové tábory, závody apod. „Živý objekt antropologického výzkumu se

označuje názvem *proband*, tj. zkoumaný, na rozdíl od pacienta, což znamená trpící“ (Fetter 1967: 20). Já ovšem ve svém výzkumu užívám pojem „informant“ a v celé své práci takto označuji zkoumané osoby.

Pozorování je další důležitou metodou, bez které bych nemohla tento výzkum realizovat. Reichel ve své knize tvrdí, že pozorování je definováno jako technika sběru informací založená na zaměřeném, systematickém a organizovaném sledování smyslově vnímatelných projevů aktuálního stavu prvků, aspektů, fenoménů atd., které jsou objektem zkoumání (Reichel 2009: 94). Zatímco Eger s Egerovou tuto metodu vysvětlují mnohem jednodušeji: „Pozorování jako metoda je vlastně klasickým přístupem lidí, který byl odedávna používám k tomu, aby byli schopni zjistit co a jak se skutečně děje“ (Eger, Egerová 2017: 154). Dále tvrdí, že pozorování poskytuje příležitost zjistit a popsat názory lidí, jejich vlastní interpretace jejich očekávání a chování tím, že hodnotíme jejich aktivity v praxi. Ve výzkumu využívám převážně metodu zúčastněného pozorování, které slouží k získání rozsáhlé a hluboké znalosti zkoumané reality. V době výzkumu jsem si pravidelně psala deník, kde jsem poznamenávala vše, co mě v určitý den nějakým způsobem zaujalo nebo překvapilo. Sledovala jsem, jak se v roli učitelky cítím, jestli jsem s ní spokojená nebo zda pociťuji únavu a z čeho vyplývá. Deník jsem si psala do mého počítače z důvodu rychlejšího psaní a lepší přehlednosti. Vedla jsem si ho zhruba jednou týdně, někdy i častěji a většinou jsem ho psala odpoledne po práci nebo později večer.

Další důležitou metodou, která nemohla v mém výzkumu chybět je rozhovor, tedy technika, která je založena na kontaktu s živými osobami. Velkou roli zde hraje důvěryhodnost výzkumníka. Jelikož je výzkum kvalitativní, tak to také znamená, že je empirický, tedy založený na zkušenosti, kterou získávám v průběhu výzkumu, a proto potřebuju dostatečně času. V mém výzkumu sbírám postupně data, se kterými dále pracuji. Tento výzkum je součástí induktivní cesty poznání (Reichel 2009: 32). Můj výzkum je

zaměřen na objasnění a vysvětlení sociálních jevů z pohledu jedinců nebo skupin. Proto je můj výzkum kvalitativní a ne kvantitativní. „Proces výzkumu zahrnuje rozvíjející se koncept výzkumných otázek a postupů. Data jsou obvykle získávána z pohledu účastníků výzkumu a výzkum je budován od dílčích témat k obecnějším. Výzkumníci vytvářejí jejich interpretaci, objasňují význam získaných výstupů. Finální zpráva z tohoto typu výzkumu má obvykle flexibilní strukturu.“ (Eger, Egerová 2017: 17). Jiří Reichel uvádí: „Kvalitativní přístup představuje řadu rozdílných postupů, které se snaží najít porozumění zkoumanému sociálnímu problému. Jedinečnost kvalitativních přístupů není pouze v tom, že nepracují s měřitelnými charakteristikami. Pokoušejí se určitý fenomén (prvek, aspekt, proces apod.) nahlížet v pro něj autentickém prostředí a vytvářet jeho obraz v co možná nejkompexnější podobě, včetně podob jeho vztahů s dalšími aspekty apod“ (Reichel 2009: 40). V knize *Základy metodologie výzkumu* se dále autor zmiňuje, že kvalitativní výzkum se začal rozšiřovat až na konci 20. století a zájem o něj roste i v 21. století. Základem pro výzkumné studie je etnografie, kdy je výzkumník po určitou dobu v kontaktu se sledovanou skupinou či jednotlivcem a sbírá data v přirozeném prostředí zejména pozorováním a rozhovory. Výzkum se využívá pro pochopení chování, postojů a názorů zkoumaných osob (Eger, Egerová 2017: 27). Při psaní této práce jsem přemýšlela, co vůbec termín „výzkum“ znamená. Narazila jsem na pár autorů píšící právě o tomto pojmu. Jeden z autorů je J. Hendl, který ve své knize tvrdí, že: „Výzkum znamená systematické zkoumání přírodních nebo sociálních jevů s cílem získat poznatky, jež popisují a vysvětlují svět kolem nás“ (Hendl 2009: 23 in Eger, Egerová 2017: 4). A Právě J. Hendl charakterizoval výzkum těmito znaky: „jde o proces shromažďování údajů (dat), je systematický, problematizuje a syntetizuje dosavadní znalosti, zahrnuje kritickou analýzu a vede k zvyšování znalostí“ (Hendl 2009: 23). Pojem výzkum také popisuje ve své knize i Jiří Reichel. Tvrdí, že výzkum bývá většinou považován za obecnější, širší (či nejobecnější, nejširší) pojem. Označuje se jím dlouhodobá, plánovitá činnost, část poznávacího procesu ve

vědě, zahrnující jak teoretickou, tak empirickou podobu či fázi“ (Reichel 2009: 26). Můj kvalitativní výzkum je také založen na dlouhodobém procesu. Myslím si, že čím déle, tím lépe. Ten, kdo výzkum dělá, potřebuje čas na to se zadaptovat, seznámit se s novým prostředím a lidmi. Potřebuje dostatečný čas na získání informací a podkladů. Například může i dlouhou dobu trvat, než si získáme důvěru u lidí, kde výzkum provádíme, aby s námi byli schopni udělat rozhovor. Celou práci pojmám z ženské perspektivy, protože se v místě výzkumu na pozici pedagoga v MŠ nenacházel žádný muž, a proto vždy píšu v ženském rodě. Tím však nechci říct nebo naznačit, že by muž nemohl na této pozici pracovat, jen je to ojedinělejší.

2.3 Představení informantů

Mými informanty jsou především mé kolegyně ze školky, kde pracuji. Dále jsem o rozhovor požádala dvě učitelky z jiných školek ve stejném městě a bývalou spolužačku ze střední školy, co také začala učit, ale ve vesnické školce.

První rozhovor byl tedy s mými kolegyněmi ze školky, kde pracuji. Sešli jsme se ve třech lidech, a proto jsem se rozhodla udělat s nimi rozhovor najednou. Rozhovor tedy probíhal s Danielou a mou kolegyní „na třídě“ Michaelou. Daniele je 37 let. Má dvě krásné holčičky ve věku 7 a 10. V této školce pracuje 5. rokem. Předtím pracovala s dětmi v domově pro hluchoněmé a 2,5 roku v mateřské škole v Praze, kde byla do doby, než otěhotněla. Daniela je velice aktivní, veselá a optimistická učitelka. Miluje běh. Michaela pracuje v mateřské škole o něco déle než Daniela. V této školce pracuje už 11 let. Je jí 46 let a má tři děti. Předtím pracovala v internátě pro děti se sluchovým postižením, dále v družně a jako vychovatelka dětí s vadami řeči. Michaela je i zdravotnice a ráda by se věnovala logopedii. Rozhovor probíhal ve školce v přítomnosti mě a mých dvou informantek. Vše jsem si nahrávala na telefonní diktafon a poté přepsala do počítače. Rozhovor probíhal bez problémů

a myslím si, že to byl dobrý nápad, udělat ho s dvěma kolegyněmi najednou, protože se často doplňovaly a všichni jsem se cítili příjemněji a klidněji.

Dalším mým informantem je paní učitelka z větší městské školky, u které jsem byla na mé první praxi při studiu střední pedagogické školy. Jmenuje se Marie. Na věk jsem se neptala, ale je už ve starším věku a má několik vnoučat, se kterými tráví moc ráda čas. Je to velice milá a hodná paní učitelka. Při mé praxi mi se vším pomáhala a pomohla mi si pojit ne moc lehkou životní situaci, a to smrt mého otce. Příhodilo se to právě v době, kdy jsem chodila často na praxe právě k paní Marii. V této školce učí už 22 let. Předtím pracovala už od svých 20 let ve vesnické školce, která měla pouze dvě třídy, kam denně dojížděla. Na rozhovoru jsme se domlouvali poměrně dlouhou dobu, ale kvůli rodinným problémům ze strany Marie, to nebylo dříve možné. Domluvili jsme se tedy až v polovině března, kdy bohužel byl vydán zákaz vycházení ven a sházení se, kvůli koronaviru. Jediná možnost mi tedy zbyla, abych Marii požádala o zodpovězení mých otázek elektronickou cestou. Marie se rozepsala a já si vše uložila opět do mého počítače.

Čtvrtou informantkou byla má bývalá spolužačka a dobrá kamarádka Anet. Anetce je 22 let a pracuje kousek od Litomyšle v malé vesnické školce s kapacitou 40 dětí. Pracuje tam už druhým rokem, a ještě k tomu studuje VOŠ v Litomyšli. Jsme ve velmi podobné situaci a vzájemně si často vyměňujeme zkušenosti a pocity, které ze studia i práce máme. Rozhovor s ní vedu tedy nezáměrně už půl roku, co jsem nastoupila do práce, přes sociální sítě a hovory. Poprosila jsem ji také kvůli koronaviru⁴ o zodpovězení mých otázek online.

⁴ Coronavir je aktuálně probíhající pandemie. Od 12. 3. 2020 je omezené cestování a setkávání se s lidmi. Byl vládou vyhlášen stav nouze.

Další informantkou je Lucka, která nastoupila stejně jako já, ale práce ji nevyhovovala, tak ve zkušební době skončila a vypomáhala u nás do konce února, než ji vystřídala nová kolegyně Zuzka, která je velice ráda, že se stala konečně učitelkou v mateřské škole. Zuzce je 40 a má dvě děti, kluka 11 a holčičku 8. Dříve pracovala jako provozní v jiné mateřské škole, postupně ale zjišťovala, že ji práce s dětmi velice baví a dodělala si potřebné vzdělání. Opakem Zuzky je Lucka, která tuto práci jen zkusila a zjistila, že to není nic pro ni. Luce je 38 let a děti nemá. Potřebné vzdělání neměla a kdyby se rozhodla v této práci zůstat, musela by si ho dodělat. Zajímavá byla pro můj výzkum tým, že jsme byly na stejné pozici: poprvé za život ve stejnou dobu, ve stejné MŠ a obě jsme si procházely adaptací na nové prostředí a na novou práci, ovšem každá zcela jiným způsobem. Bohužel se mi nepodařilo udělat s Luckou podrobnější rozhovor. Stále jsme setkání odkládaly, a nakonec kvůli koronaviru, jsme se již osobně nesetkaly. Od tohoto rozhovoru jsem měla velké očekávání a mrzí mě, že se neuskutečnil.

Nejvíce zkušenou učitelkou a také mým velkým vzorem je má kolegyně Simona. Je ve věku mezi 55-60. Učit začala už v roce 1978 hned po vystudování gymplu jako nekvalifikovaná učitelka v okrajové části města v jednotřídce v ZŠ. Zde pracovala asi půl roku, než otěhotněla a během těhotenství si udělala dálkově nástavbu v Nové Pace. Má velmi kladný vztah k dětem. Je pro mě velkou inspirací. Před mým nástupem do této školky byla na funkci vedoucí.

2.4 Průběh výzkumu

Výzkum byl realizován od 26.8. 2019 do 28.2. 2020. Výzkum tedy trval půl roku. Terénní deník jsem si psala téměř každý týden, někdy i vícekrát za týden. Ve svém terénním deníku jsem si zapisovala veškeré své pocity a zajímavé události, co se ve školce staly a nějak mě ovlivnily.

Ze začátku jsem měla problém se naučit psát týdenní přípravu tak, jak se správně má, aby příprava obsahovala všechny vzdělávací oblasti. Rozhovory jsem začala provádět zhruba po zkušební době, tzn. po třech měsících. Na výzkumu jsem ovšem začala pracovat hned první den, co jsem nastoupila do role učitelky v mateřské škole. Zprvu jsem jen pozorovala chod mateřské školy, poznávala jsem se s mou kolegyní Michaelou, se kterou jsme byly v jedné třídě a vídávaly jsme se každý den. Také mi trvalo pár týdnů, než jsem se seznámila se všemi dětmi a zapamatovala si jejich jména a rodiče, kteří si své děti vyzvedávali. Toto byla první fáze mé adaptace.

Druhá fáze se projímala už s fází první, a tou jsou pracovní povinnosti. Spolu se sociální adaptací na nové lidi se vázala i pracovní adaptace, protože jsem musela hned od začátku splňovat (vzdělávací) povinnosti učitelky. Při tom všem jsem na sobě vědomě i nevědomě sledovala, jak vše nové kolem mě zvládám a vnímám.

Dále bych ráda odkázala na otázky k rozhovoru, které se nachází v přílohách (viz Příloha č. 1). Na tyto otázky jsem se zeptala všech mých informantek. Někaké informace jsem se od nich dozvěděla již za pochodu při běžné konverzaci, tak jsem se příliš doptávat nemusela. Ovšem nějaké odpovědi, které jsem se dozvěděla od informantek, pro mě byly zcela nové a velmi přínosné. Mohu říci, že díky těmto rozhovorům, jsem poznala zase o něco více mé kolegyně a jsem za to ráda.

2.5 Zpracování dat

Pořízené nahrávky jsem si vždy přepsala do počítače. Rozhovory, které jsem neměla možnost nahrát, jsem zaslala informantkám emailem a prosila je o zodpovězení mých otázek. Po obdržení odpovědí, jsem se ještě doptávala na otázky, které souvisely s jejich reakcemi. Všechny mé informantky se mnou komunikovaly bez problémů a nevadilo jim na mé otázky odpovédět.

Dále jsem přistoupila k analýze mých rozhovorů. Všechny jsem měla přepsané ve Wordu a pomalu si je znovu pročítala. Hledala jsme mezi nimi spojitosti nebo naopak rozdíly. Porovnávala jsem jejich výpovědi s mými zatím nabytými zkušenostmi. Po této části jsem měla trochu představu, jak se cítily na začátku své kariéry jako učitelky v MŠ mé kolegyně. O něco více své informantky poznala a nahlédla do jejich minulosti.

Tzv. otevřené kódování výzkumník provádí, když poprvé prochází svá data. „Lokalizuje při tom témata v textu a přiřazuje jim označení. Pomalu čte terénní poznámky a přepisy rozhovorů a všímá si kritických míst. Otevřené kódování odhaluje v datech určitá témata. Tato témata jsou nejdříve na nízké úrovni abstrakce. Mají vztah k položeným výzkumným otázkám, k přečtené literatuře, k pojmům používaným účastníky nebo jde o nové myšlenky vznikající, jak výzkumník proniká k textu“ (Hendl 2008: 247).

Kódování mi pomohlo, abych se ve svých shromážděných a analyzovaných datech lépe orientovala. Kódy jsem si vyhledávala a stanovovala i ve svém terénním deníku, a i při konverzaci s kolegyněmi o práci. Mými základními kódy jsou: MŠ, gender, muž v MŠ, stres, adaptace, kolektiv. Tyto kódy jsou pro mou práci a mou adaptaci velice důležité a hrají v mém výzkumu velkou roli. Právě takto jsem si uvědomila, že bych například o stresu nebo genderu chtěla napsat celou kapitolu, protože se mi ve shromážděných datech tento kód objevil vícekrát.

2.6 Etika výzkumu

Má bakalářská práce je pojata z důvodu ochrany soukromí informantů anonymně. Proto zde nezmiňuji název mateřské školy, kde byl výzkum prováděn a ani město, kde se mateřská škola nachází. Jména kolegyně a dětí jsou fiktivní, z důvodu ochrany soukromí. Děti ani jejich rodiče nebyli informováni o probíhajícím výzkumu. Otázku možného odtajnění výzkumu před rodiči jsem řešila s vedoucí učitelkou a kolegyněmi a došli jsme k závěru, že rodiče nemusí

vědět, že stále studuji. Jak jsem se zmiňovala už dříve, děti jsou v mém výzkumu pouze nepřímými účastníky výzkumu. Nestaly se sice informanty, ale i tak pro můj výzkum měly velký význam. Ovlivnily celý proces adaptace začínající učitelky.

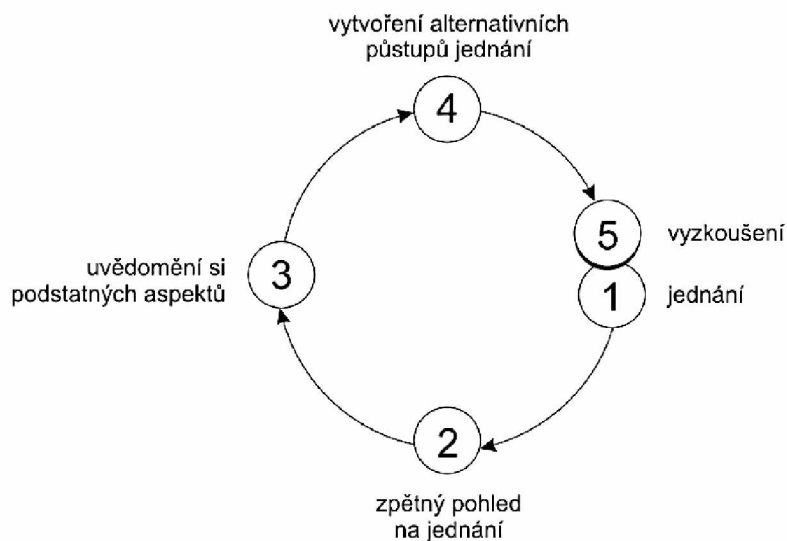
Mé informantky, ve většině případů mé kolegyně, neměly žádný problém s tím, abych s nimi udělala rozhovor. Rády mi pomohly, jak nejvíce mohou se školou a vědí, že je tohle pro mě důležité. Snažily se co nejvíce zavzpomínat na své začátky, aby mi, co nejlépe odpověděly na otázky. Jelikož ve školce mám velice výborný kolektiv, rády si navzájem ve všem pomůžeme a podporujeme se.

2.7 Sebereflexe

V tomto výzkumu jsem se nacházela v roli výzkumníka. Musela jsem být současně učitelka, ale současně se na sebe i dívat očima výzkumnice. Konala jsem svou práci, jak nejlépe jsem uměla, v tom mě výzkum neomezoval. Musím říci, že mi výzkum spíše pomáhal při své sebereflexi. Ředitelka nám občas dá sebehodnotící dotazník, kde se nad sebou musíme zamyslet. Přemýšlet nad svými sny, nad tím, co bychom chtěli změnit nebo zlepšit. Nad věcmi, co se nám daří, a naopak na čem musíme více zapracovat. V tuto chvíli, kdy mám napsaný i terénní deník, mám o svých pokrocích větší přehled. Mohu snáze reflektovat sebe jako začínající učitelku. Díky rozhovorům pro tento výzkum se dozvídám od kolegyň mnoho informací, které bych bez provádění výzkumu nikdy ani nezjistila.

Má sebereflexe probíhala téměř každodenně. Nejdůležitější je v mé profesi praxe a tou se jsem se naučila nejvíce. Když se stalo něco, v čem jsem zrovna neuspěla nejlépe, ponaučila jsem se, a příště jsem to udělala lépe. Žádná učitelka nemůže umět hned všechno nejlíp. Lidé se učí z vlastních chyb, a to i včetně mě a každá chyba mě posouvá dál. „*Žádný učený z nebe nespadl.*“ Často jsem zpětně přemýšlela nad svým jednáním a snažila si uvědomit podstatné aspekty, které poté vedly k vytvoření alternativních postupů. Tento cyklus mě provázel téměř

po celou dobu výzkumu. V knize *Učitel v předškolním vzdělávání a jeho příprava na profesi* od Zory Syslové, jsem našla obrázek modelu ALACT⁵.

Obrázek 1: Model ALACT

popisující ideální proces reflexe (Syslová 2017: 125).

Práce je má osobní a vychází především z mých vlastních zkušeností, kompetencí, poznání nebo chyb a věcí, které se mi zrovna moc nedaří. Problémy při výzkumu nenastaly. Jediné, co mě mrzí, je že kolegyně, co nastoupila se mnou, ale bohužel ve zkušební době dala výpověď, nebyla moc komunikativní a sdílná a nemám od ní mnoho informací, které bych tu zde využila. Děti v tomto výzkumu nebyly absolutně znevýhodněny. Výzkum mě v roli učitelky nijak neovlivnil, jak v chování k dětem, tak ke kolegyním.

⁵ „Název modelu vznikl odvozením prvních písmen jednotlivých frází procesu reflexe: Action (jednání), Looking back (zpětný pohled), Awareness (uvědomění si podstatných aspektů), Creation of alternative procedures (vytvoření alternativních postupů jednání, Trial (vyzkoušení)“ (Syslová 2017: 125).

3 Předškolní vzdělávání

Všichni víme, že učitelem národů byl Jan Ámos Komenský, který prosazoval myšlenku svobodného, rovného a demokratického přístupu ke vzdělání. Byl přesvědčen, že k růstu lidského těla, ale i mysli a vědomostí postačuje 24 let. Od narození do šesti let věku mělo být dítě vychováváno v tzv. škole mateřské. Tím mínil výchovu v rodině, tedy matkou (Kloudová 2013:4). Dnes je dítě s matkou zhruba 3 roky, než začne navštěvovat mateřskou školu, jak ji známe dnes. Zde se stále uplatňují didaktické zásady Komenského, které určují, že se začíná se vzděláváním od jednoduchého ke složitému, od známého k neznámému, což je velice důležitá a rozumná zásada. „První mateřskou školu zřídil Friedrich Wilhelm August Frobel v roce 1840. Jednalo se o předškolní zařízení pro děti, zajišťující jejich hlídání, výchovu a přípravu pro další vzdělávání“ (Kloudová 2013: 5).

Bohužel se setkávám s rodiči nebo lidmi v mém okolí, kteří si myslí, že si děti ve škole pouze hrají a my na ně dohlížíme. Mateřská škola není herní koutek. Hra je pro dítě v předškolním věku velice významná a pomáhá rozvíjet jeho osobnost. „Pomocí her se připravuje na pozdější reálný život, je záměrně stavěno do modelových situacích, které se učí řešit a na které může v budoucnu narazit. Rozvíjí to tedy jeho vnímání, myšlení a učení, ale také schopnost citů, které jsou základem pro mezilidské vztahy“ (Kloudová 2013: 46). Není to ale pouze „hraní si celý den“. Je to takové převlečené hraní, při kterém se dítě nejvíce naučí v útlém věku. Dále souhlasím s Helenou Kloudovou v tom, že pomocí her a skrze ně se malé dítě začíná seznamovat s věcmi, které děláme každý den, tzv. denní rutinou, jako je například stlání postele, základy hygieny a oblékání, čištění zubů atd. Samozřejmě musí v těchto činnostech děti podporovat i jejich rodiče, jinak si dítě návyk nevytvoří. V mateřské škole je celý den rozvrhnut a děti si na to zvyknou a řídí se tím. Vědí, co je kdy čeká. V České republice byl průkopníkem moderní předškolní výchovy Jan Svoboda, který v roce 1832

založil „vzornou opatrovnu“ V Praze. K jeho hlavním názorům patřilo, že základem zdravého duševního vývoje je zdraví tělesné.

„Ve zdravém těle zdravý duch. Je to absurdní heslo. Zdravé tělo je produktem zdravého těla.“

George Bernard Shaw (Kloudová 2013: 5)

Zmínila jsem historické události a osobnosti, protože byli velice důležité pro rozvoj předškolní výchovy. Díky nim je dnes vzdělávání na takové úrovni, na jaké je. Ve zkratce jsem popsala, jak Jan Svoboda vnímal předškolní výchovu a co pro něj bylo důležité a jak sama mohu nyní porovnat, opravdu se to o moc nezměnilo a hodně je stejného. „Děti navštěvují mateřskou školu, aby se naučily, „jak se učit“ adekvátně komunikovat a hrát si s jinými dětmi. Učitel jim poskytuje různé názorné materiály a různými činnostmi děti motivuje k tomu, aby se učily jazyk a slovíčka, matematiku, vědu a počítače, podobně jako hudbu, umění a společenské chování“ (Kloudová 2013: 6). Helena Kloudová ve své knize *Zvládneme mateřskou školu?* Krásně a jasně vystihuje podstatu mateřské školy a roli učitelky.

Dále také píše, že mateřská škola umožňuje rodičům (zvláště matkám) se vrátit do zaměstnání. I když bohužel mi občas přijde, že matky do práce spěchají až moc a dítě „dají do péče učitelkám“ někdy i na celé dny, jelikož už jsou i školky, které mají i noční provoz. Dříve za socialismu stát pospíchal na matky, aby šly pracovat. „Pobyt doma byl pak asi pro mimčo super, ale doba si žádala vrátit matku co nejrychleji do pracovního a výrobního procesu. A tak – když nebyly v dosahu babičky – přišly na řadu jesle“ (Zamlynová 2019). Ovšem dříve prarodiče tolik nemohli hlídat, jelikož byli ještě mladý a měli svou práci, kterou potřebovali ke své obživě. Matky samoživitelky to musely mít opravdu těžké, a tak využívaly jeslí, které byly i týdenní, jak ve svém článku tvrdí Terezie Zamlynová. „Batolata, ale někdy i jen půlroční miminka, tak trávila nejtěžší část dětství s tetami a dalšími vrstevníky v tomto

zdravotnickém zařízení (tety byly kvalifikované dětské sestry) - jeslích. Existovaly i jesle týdenní, které dítě vytrhlo z rodiny prakticky na většinu dnů s tím, že si ho matka pak vyzvedávala pouze na víkendy.“ Toto se mi potvrdilo i v dalším článku od Gabriely Kolinové: „V socialistickém Československu, zhruba v druhé polovině 50. let, fungovaly celotýdenní jesle, kam rodiče dávali kojence či batolata třeba i na celý týden. Potřebovali pracovat, na výchovu zkrátka nebylo tolik času. V šedesátých letech se začal tento fenomén vytrácet. Ovšem otázku, kam s dítětem, když je nedostatek státních jeslí nebo když školka zavírá v pět odpoledne, řeší mnoho rodičů i dnes. A zejména samoživitelky, pokud nemají prarodiče, kteří by pohlídali, mají velký problém“ (Kolinová 2018). Nyní si myslím, že je mnohem větší podpora od státu a matky mohou zůstat s dětmi déle doma.

Rodina je pro dítě to nejdůležitější, co v ranném věku potřebuje. Potřebuje lásku, péči a zázemí. Boriss Wiseman se ve své knize *Lévi-Strauss a strukturální antropologie* zabývá pojmem „elementární jednotka“. „Jednotka struktury, z níž se skládá společnost, je skupina, kterou nazývám „elementární rodina“. Tvoří ji muž, žena a dítě či děti“ (Wiseman 2009: 28). Lévi-Strauss byl významný francouzský antropolog a filozof a představitel strukturalismu. Ve své knize *Strukturální antropologie* píše: „Skutečně elementární příbuzenskou strukturu – atom příbuzenství, lze to tak říci – tvoří manžel, manželka, dítě a představitel skupiny, od níž manžel dostal manželku“ (Lévi-Strauss 2007: 83-84).

4 Role začínající učitelky v mateřské škole

Role učitelky je v naší společnosti a v této době velice důležitá. „V první polovině 20. století byl učitel vnímán jako entuziastická osobnost vedoucí své žáky k lásce a moudrosti. Učitelské povolání bylo považováno za poslání, ne za profesi v pravém slova smyslu. Společenské ocenění učitele nebylo nikterak vysoké. Současné pojetí učitelky mateřské školy je už na vyšší úrovni než dříve. Zvýšila se autonomie škol a zahájila se kurikulární reforma. Na osobnost učitele jsou současně kladeny zvýšené nároky, nové zákony, školský zákon a zákon o pedagogických pracovnících“ (Šmelová 2006: 103). Sociologický pojem prestiž povolání učitele mateřské školy se vyskytuje bohužel méně, než například prestiž učitele základní nebo vysoké školy. Podařilo se mi dohledat tiskovou zprávu výzkumu „Prestiž povolání“, jak byl realizován Sociologickým ústavem AV ČR v roce 2016. Jak můžeme vidět v tabulce č. 1, učitelé základních a vysokých škol v roce 2004 byly umístěny na 3. a 4. místě a v roce 2016 klesly pouze o jedno pořadí. Učitelky mateřské školy jsem v průměrném bodovém hodnocení nenašla, ale troufám si říct, že by se do 15. místa v této tabulce vešly. Myslím, že nyní je prestiž učitelky v mateřské školy na dobré úrovni, tedy určitě se zvyšuje oproti předešlým rokům. I rodiče už nahlízejí na učitelky lépe a představy, že jsou jen „hlídačky“ pomalu mizí.

	11/2004		6/2007		6/2011		6/2013		2/2016	
Profese	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.
Lékař	89,5	1.	89,8	1.	89,1	1.	91,5	1.	90,2	1.
Vědec	80,7	2.	81,8	2.	75,4	2.	76,3	2.	77,2	2.
Zdravotní sestra					73,9	3.	74,8	3.	72,9	3.
Učitel na vysoké škole	78,5	3.	78,2	3.	72,4	4.	74,6	4.	72,9	4.
Učitel na základní škole	71,3	4.	70,7	4.	70,3	5.	71,1	5.	70,8	5.

Tabulka 1: Prestiž povolání (Tuček 2016)

Povolání učitelka v MŠ je dle mého uvážení jedno z nejdůležitějších povolání. Na prvních místech podle mě i podle průměrného bodového hodnocení v tabulce jsou, lékaři, vědci a zdravotní sestry a dále také lidé, kteří nám zajišťují obživu a bezpečnost. Ovšem

pedagogové jsem hned v žebříčku pod těmito profesí, a to je dobře, protože bez učitelek by se nedalo vzdělávat a učit se být například lékařem, vědcem atd... „Učitel je rozhodujícím činitelem v oblasti výchovy a vzdělávání. Všechny reformy směřující k nápravě školy jsou do značné míry závislé na jeho ochotě změnit dosavadní pojetí vyučování, přístup k žákům a pracovní metody, na jeho osobnosti, vzdělání a schopnostech“ (Šimoník 1994: 3). Když chceme dosáhnout nějakých pozitivních změn ve školství, jak řekl Oldřich Šimoník, musíme začít u učitele. Zde je jasné, že učitel hraje velkou roli ve vzdělávacím systému. „Učitel mateřské školy se úzce spolupodílí na utváření sebepojetí dítěte, čímž společně s rozvojem osobnosti ovlivňuje pozdější úspěšnost dítěte“ (Syslová 2017: 116).

Role učitelky je dle mého v dnešní době těžší, protože ředitele „tlačí“ zřizovatelé školy do většího obsazení tříd, navíc i tím, že v současné době je celkem velký nedostatek míst ve školkách, navýšení počtu dětí se stává „nejsnazším řešením“. Třídy se plní do počtů až 28 dětí. Sama musím potvrdit, že to není lehká práce. Učitelkám chybí doslova prostor pro improvizaci a zajímavé nápady. Je veliký rozdíl mít ve třídě 15 dětí nebo 28.

Když přejdu od učitelky k jejím svěřencům, tedy malým dětem ve věku 3-6 let, uvědomme si, že malé děti nemusely být ještě nikdy odloučeny od rodičů, zejména od matky. Nástup do mateřské školy se pro ně může stát průpravou, jak být bez strachu z nepřítomnosti rodičů, jak se ve své knize zmiňuje Helena Kloudová.

Když jsem se zeptala mých informantek v rozhovorech na pojem role učitelky, dostala jsem různé odpovědi. „*Samozřejmě vzdělávací. Ale například vím u nějakých dětí, že mají problém třeba s počítáním, nebo barvami, a když to lehce naznačím rodičům, že by měli doma opakovat ty barvy atd., tak mi odpověděli, že od toho tu jsme my, abychom je to naučili. A to je i to, že nevnímají, že tu máme 26 dětí a my ho to nenaučíme jako ve škole třeba. Prostě musí mít nějaký postup i doma. Já jsem jim říkala, že třeba můžete jít po ulici a říkat barvy*

aut, a tak ty barvy vsunout do hlavy a oni mi na to řekli, že ho to nezajímá, že je to náš problém, že ho to máme naučit my. Tohle mě teda dostalo“ (Daniela, rozhovor, 17. 1. 2020).

Hodně rodičů přehlíží, že máme ve třídě třeba 26 dětí a nelze se věnovat pouze jeho dítěti.

„Mě třeba taky zarazí, jak rodiče hází výchovu a vzdělávání ve školce jako na systém školku. Kolikrát přijdou děti, které nejsou schopni se obléci, neznají žádnou sebeobsluhu, neumí si umýt ruce nebo právě neumí ty barvy a rodiče řeknou, že se to všechno má učit ve školce. To bych řekla, že fakt polovina rodičů je“ (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020).

„Učitel se stává vzorem chování požadovaného od jedince v souladu s jeho postavením v sociální komunitě“ (Vašutová 2004: 69). Vašutová dále tvrdí, že jednou z pedagogických maxim je věta, že školu dělá učitel. S touto větou souhlasím, protože jaké učitelky se nachází v určité vzdělávací instituci, tak vypadá i to samotné vzdělávání. Na roli učitelky se nehodí každý. Člověk k tomu musí mít předem vrozené dispozice a chuť tuto práci vykonávat, protože výsledek vzdělávání a výchovy závisí nejvíce na osobnosti učitelky a když učitelka nebude projevovat chuť a zájem tuto práci vykonávat, vzdělávání nebude efektivní a nejspíše se děti nikam moc neposunou, nehledě na to, že je to samotné vzdělávání nebude absolutně bavit.

„Slovní spojení *role učitelky* se v odborné literatuře vyskytuje v mnoha významech a kontextech. Nejčastěji jako *chování, sociální pozice* nebo *očekávání*, jejichž teoretické zdůvodnění vychází z různých přístupů jednotlivých autorů“ (Vašutová 2004: 68). Jakmile učitelka nastoupí do zaměstnání, přijímá nové specifické role. „Můžeme na tuto problematiku také pohlížet „divadelní“ optikou – přebíráme role, jsme připraveni hrát roli, vytvářet určité dojmy – stejně jako se díval na lidské interakce skrze divadlo sociolog Goffman (2018) ve své knize *Všichni hrajeme divadlo*“ (Goffman 2018).

Začneme přemýšlet o mateřské škole jako o sociálním poli, v němž platí specifická pravidla. Toto sociální pole je tvořeno účastníky vzdělávacího procesu, mezi kterými je určitá hierarchie: ředitel – učitelka – skupina dětí. Mezi těmito účastníky probíhají určité interakce a každá role má své specifika, a přitom jedna bez druhé nemůže fungovat. Je to takové spojení, které si neuvědomujeme, ale je jasné, že učitelky bez dětí, nejsou vlastně učitelky a učitelka bez ředitelky je zcela ztracená a nemá žádný řád. Všichni se tedy navzájem potřebujeme a doplňujeme.

„Tak kantořina není vůbec žádný med. Ale potom s dětmi zase zažiješ takové chvílky, se kterými se to vykompenzuje“ (Vítečková 2018: 7).

4.1 „Učit může každý“

Učit může každý. To je věta, která mi nedá spát. Myslím, že takto to vidí spousta rodičů nebo lidí, kteří nemají nikoho ve školství. Narazila jsem na toto souvětí v bakalářské práci Jana Fialy, ve které se zabývá prestiží povolání učitele. Provedl spoustu hloubkových rozhovorů, kde se dozvěděl hodně různých informací. Zjistil, že ani sami učitelé už nevnímají své povolání jako příliš prestižní, a to hlavně z důvodu, že se na pedagogickou školu dostane skoro každý, tudíž tuto profesi může dělat každý. Jeden z informantů Jana Fialy se podotkl: „Lidi maj víceméně pocit, že toho učitele může dělat každej. Platí pocit, že každej, koho to baví a má rád děti, tak to může dělat“ (Fiala 2016: 30).

To je velice důležité – každý, koho to baví a má rád děti, to může dělat. To je na prvním místě, aby člověk mohl dělat učitele, ať už v mateřské škole nebo na vysoké. Učitel musí mít chuť tuto profesi dělat, musí mít cit k dětem, protože pokud mít nebude, nikdy nebude dětmi akceptován a sám se nebude cítit dobře, protože bude na pozici, která pro něj není vhodná. Je rozdíl, dívat se na učitelku, kterou ta práce baví, naplňuje ji anebo na

vyhořelou učitelku, která už nemá sebemenší energii ani chuť cokoliv dělat, zlepšovat nebo vyučovat.

Ve školce se potýkám s podobným problémem. Doslechla jsme se, že učitelkám v mateřské škole se někdy říká „hlídačky“. Někteří rodiče nás pokládají za pouhé hlídačky, které celý den jen hlídají děti a hrají si s nimi. To samozřejmě není pravda. Školka je vzdělávací instituce, kde se děti rozvíjejí v mnoha oblastech. Například Michaela na to má takovýto pohled. *„Nejvíce asi i u známých, že si do práce chodíme s dětmi jen hrát a někteří známi to říkají fakt, že to není sranda oni to myslí fakt vážně. „Vždyť si tam jen hraješ“ a tohle mě teda fakt vytáčí. Jenže já si myslím, že to jde všechno z vrchu. Podle toho, jak se k nám chová stát, tak podle toho se k nám budou chovat ty rodiče, protože ten stát nám dává jasně najevo, že mateřská škola nic není. Máme spoustu povinností, práce, papírování, zodpovědnosti, ale hrozně malá práva. Potřebovali bychom aspoň stejná práva jako mají ostatní. Ale myslím, že daleko hůř jsou na tom družinářky, které nemají vůbec žádné práva a jsou veřejností jako celkově vnímány jako hlídačky, odkládačky, že než přijdu z práce, aby to dítě pobýlo někde. A přitom vím, že když jsem dělala v družině 4 roky, tak jsem musela vytvářet taky plány, musela jsem je ne vzdělávat, no ono to není vzdělávací ale výchovně vzdělávací, takže je vychovávám, musela jsem dokládat, proč jsem, co udělala, byly tam výchovy různé jako například hudební, výtvarná a musela jsem vše dokládat, proč to tak dělám. Myslím, že ty vychovatelky jsou na tom úplně jako nejhůř. A nikdy bych to dělat nechtěla“* (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020). Nikdy jsem si nemyslela nic takového, věděla jsem, že toto povolání není vůbec lehké a vždy jsem toužila pracovat s dětmi.

Už na první praxi jsem poznala, jak je učitelství těžké na přemýšlení, protože vymýšlet stále nové přípravy a činnosti zabere mnoho času, a to potvrzuji i teď, kdy nad přípravou dokážu sedět celé nedělní odpoledne. Je náročné pracovat s 26 dětmi najednou, i když je každé dítě jiné. Vymýšlet aktivity, které je budou bavit a vydrží u nich. *„Rodiče třeba*

nerespektují, že tu nemáš jenom jejich dítě, že tady máš 26 těch dětí. Musíš se věnovat všem, ale to musí pochopit ty rodiče, že nemůžeš věnovat veškerou pozornost právě jejich dítěti. Měli by to ty rodiče brát globálně. Určitě někteří mnozí nevnímají, že tu máme dalších 26 dětí“ (Daniela, rozhovor, 17. 1. 2020). Myslím, že každá učitelka slyšela různé pověry o tom, co v práci vlastně děláme. „Taky sem se setkala s názory, nojo, učitelky se válí doma o všech prázdninách“ což není žádná pravda, teda alespoň ne u nás, my chodíme všechny prázdniny i určitou část z letních. Hodně lidí si neuvědomuje, jak je tato práce chvílkami náročná i vyčerpávající. Také jsem slyšela názor, že si učitelky jen sedí u kafe a povídají si s dalšími kolegyněmi.“ (Aneta, rozhovor, 12. 2. 2020)

Zakončila bych to výpovědí mé informantky Zuzky, která je u nás čerstvě nová učitelka ale zkušeností s lidmi a chodem mateřské školy má více než já. Také jsem se ji zeptala, zda se někdy setkala s pojmem „hlídačky“ jakož to označení učitelek v mateřské škole. Odpověděla velice výstižně: „Setkala a je to smutné. Někteří rodiče to tak doslova praktikují. Děti máme vzdělávat, připravovat je pro budoucí život i školu. Ale pokud nemáme podporu v rodičích, nezmůžeme nic. Na druhou stranu si myslím, že v dnešní době více převládá rodičů, kteří to tak nemají a jsou vděční za naši práci“ (Zuzka, rozhovor, 5. 3. 2020).

4.2 Habitus učitelky

V životě máme spoustu habitů, tedy naučených neboli i vtělených vlastností a činností, které děláme a plně si to neuvědomujeme. Nese se to s námi celý náš život, jak podotkl M. Růžička s P. Vašátem. „Dispozice konstituující habitus jsou trvalé proto, že když už jsou jednou ‘sedimentovány’, člověk se jich nemůže tak snadno zbavit – jsou vtěleny do jeho/její mysli i do jeho/jejího těla a aktér si je jako určitou ‚dosavadní zkušenost se světem‘ nese již napořád“ (Růžička, Vašát 2011:131).

Bourdieu definoval habitus tak, že je to systém: „trvalých, přenositelných dispozic, strukturovaných struktur majících sklon fungovat jako strukturující struktury... objektivně regulovaných..., aniž by však byl produktem podřízenosti pravidlům, může být kolektivně organizovaný, aniž by byl produktem organizačního úsilí nějakého dirigenta“ (Růžička, Vašát 2011: 131). Lidé nepotřebují tzv. dirigenta, aby jim ukazoval, jak žít. Lidé se rozhodují a jednají sami, nepotřebují žádný návod.

Habitus není nikdy plně vědomý – lidé si neuvědomují, že jednají určitým způsobem, často zpětně neumí ani své jednání vysvětlit. Například já jsem se sama naučila říkat dětem, které zakopnou na rovině, že je to dobrý a vždy se jich zeptám, jestli už chytily toho zajíce. Říkám to už zcela automaticky, ani nad tím nepřemýšlím, vím že se dítě postaví a když se mu nestalo něco vážnějšího, zasměje se a jde dál. Stejně tak, si nějaká učitelka může zafixovat, pofoukání bolavého místa dítěte, při menším zranění. Já to taky dělám, děti to pak přestane bolet a jdou pokračovat v činnosti, u které skončily. Je to jako takové malé „kouzlo“, které platí jen na děti. Podobně funguje strašení dětí „čertem nebo bubákem“, které někteří rodiče praktikují, aby je dítě začalo více poslouchat. V MŠ se toto neprovádí, není to vhodné, ale slýchávám to často. Myslím si, že to rodiče mají taky už tak vžité, že když potřebují utišit nebo zklidnit dítě, použijí právě něco, čeho se děti bojí. Jiným způsobem jednání jsou odměny. Když je dítě odměněno za uposlechnutí dárkem nebo něčím co má rádo, tak si zapamatuje, že udělalo něco dobře a příště to zopakuje. V horším případě neuposlechne bez odměny.

Ve školce jsem měla ze začátku problém s odemykáním a zamykáním školky, bála jsme se, že něco udělám špatně, nebo na něco zapomenou. Momentálně to dělám zcela bez problémů, ani si to neuvědomuju, prostě při odchodu zakóduju, zamknu a jdu. Jde o to, si zvyknout. Něco se naučit a poté to dělat už automaticky. V článku M. Růžička a P. Vašát uvádějí příklad hraní na kytaru. Až si člověk dlouhodobou praxí osvojí schopnost hru na

kytaru, vlastně si ji vtělí a dále už nepřemýšlí nad tím, že hraje a jak. Prostě hraje podle nálady. Mám to stejně s klavírem. Začátky byly těžké, naučit se prstoklady, akordy, noty. Momentálně písničky, které jsem se už dříve naučila, hraju i bez dívání se na prsty, je to osvojená dovednost, kterou si téměř neuvědomuji.

Z uvedených příkladů je zřejmé, že můžeme mluvit o habitu učitelky v MŠ. Když začne pracovat v mateřské škole, tak pokud si na děti zvykne, má je i svou novou profesi ráda, postupně začne mnohé činnosti dělat skoro automaticky. Dětem se vším pomůže, není na ně zlá nebo sprostá, chová se jako jejich vzor.

Když se mě dítě na něco zeptá, vždy odpovím, i když je toho někdy už příliš a odpovídám i úplné nesmysly, jak už jsem umluvená. *Kolikrát se mě děti zeptají na nějakou otázku, a já odpovím už automaticky, „že můžou“, at' je ta otázka jakákoliv. Celý dny se mě ptají, jestli mohou tuhle hračku, jestli mohou jít na koberec, na záchod, jestli si mohou hrát s Aničkou a já vždy odpovídám: „Ano, můžeš.“ Proto se mi občas stane, že se mě dítě zeptá, za jak dlouho půjdeme na oběd, a já mu odpovím ve spěchu: „Ano můžeš“* (TD, 11.12. 2019). Většinou když dělám jinou věc a nesoustředím se plně na otázky dítěte, tak se mi toto stane. Z tohoto plyne, že už i já občas pocítuji, že jsem přetížená, a to jsem teprve na začátku své kariéry. Taky si myslím, že i toto je důvod, proč mladé učitelky odcházejí po několika letech do jiného zaměstnání. Jak jsem již psala, práce učitelky v mateřské škole není pro všechny a já to sama poznávám s rozdílem, že mě to baví a je to práce, kterou chci dělat, i když se najdou chvíle, kdy si nevím rady.

Dle výpovědí mých informantek soudím, že u starších učitelek s delší praxí, to musí být závažnější problém, který vede k vyčerpanosti učitelky a poté sjedou do rutiny. Některé učitelky, které už sklouzly k denní rutině, nemají chuť vymýšlet nové aktivity pro děti. Jakmile si učitelka navykne na své postupy, jak určité věci dělat, získá tím onen habitus, který

jde velmi těžko změnit. To samé by se dalo říci o dětech. Je přeci o dost snazší, děti vychovávat od mala než s ním pracovat v rámci resocializace později. Michaela v rozhovoru zmínila, že i ona pociťuje u sebe nějakou rutinu, se kterou tedy není vůbec spokojená: „*Ale zase mám pocit, že bych mohla sklouznout k rutině, že někdy si říkám: No dobrý, to nějak zvládnou a někdy pak sklouznou k něčemu, k takové rutině, která mě pak přestává bavit. Takže se snažím pořád obměňovat různé věci*“ (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020). U Michaely vidím, že se snaží stále vymýšlet nové věci a dělat si každý den jiný nejen pro děti ale i pro sebe samou, aby ji to více bavilo a cítila se v práci dobře.

Jak však přijímá nové změny a nápady vytižená učitelka? Myslím, že pokud má odhodlání tuto práci dělat i nadále, musí se snažit změnit svou rutinu a zefektivňovat své činnosti. Pokud tak neučiní a nezmění nějakým způsobem rutinní činnosti nebo své zvyklosti, může se postupem času dostat do tzv. „syndromu vyhoření“⁶. Michaela Vítečková uvádí, že každodenní vystupování v několika rolích může vést podle uvedených autorů jak k potěšení z „hraní“, tak i k určitému vnitřnímu napětí, potížím, nejasnostem v sebepojetí, můžeme zde také nalézt jednu z příčin syndromu vyhoření“ (Vítečková 2018:18).

Když jsem se zeptala v rozhovorech mých informantek, zda někdy přemýšleli o změně práce, odpovědi byly různé, avšak téměř vždy se zmínily, že by změna byla dobrá na odreagování. „*Jo, každý měsíc, měsíčně aspoň jednou mám pocit a hlavně teďka, jak jsou problémy s koronavirem, tak já jsem fakt přísahala, že skončím. Přítelovi jsem řekla a už jsem se domluvili co budu dělat a fakt jsem říkala, že ne chci to dělat. Zas už mě to přešlo. Ale fakt každý měsíc to mám a řekla bych, že jsem vyhořelejší, teď potřebuju zase nějak, nevím. Mám*

⁶ Pojem syndrom vyhoření neboli burn-out psycholog H.H. Freudenberger definoval „jako vyhasnutí motivace a stimuluujících podnětů. Syndrom je spojován se stavem psychického i fyzického vyčerpání následujícího po vyčerpávajícím a dlouhotrvajícím stresu“ (Jeklová, Reitmayerová 2006: 7).

pocit, že v některých zemích dřív třeba po pěti letech, úplně dřív se učitelky po nějaké době cirkovaly mezi školkami. Šly jinam na nějakou dobu a potom se zase vrátily do té své školky. I to si myslím, že je dobrá prevence proti vyhoření. Prostě změna prostředí. Teďka není nic takového, já bych klidně šla na rok pracovat, dobrovolničit, kdyby mi šel plat, nebo někam jinam pracovat abych si vyčistila hlavu. Ale poslední dobou mám fakt pocit, že vyhořuji. Klidně bych šla dobrovolničit a dělat klauna do nemocnice, kdyby mi šel plat nebo cokoliv anebo dělat úplně něco jiného a za rok naskočit zpátky úplně s jiným elánem. Opravdu mám každý měsíc a teď už vůbec, že s tím seknu a jediné co mě drží, je kolektiv, fakt kolektiv a nic jiného“ (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020).

V pár věcech si jsem už jako učitelka jistější. Něco dělám už zcela automaticky a neuvědomuji si to, ovšem najdou se činnosti a aktivity, kterých jsem bohužel neměla ještě příležitost se zúčastnit, a tudíž jsem habitus nemohla ještě získat. Například den dětí nebo čerti. Čertů jsem se nemohla účastnit kvůli nemoci. Tudíž nevím, jak bych děti uklidňovala, aby se nebály čerta a neplakaly. Den dětí byl zrušen kvůli koronaviru, tudíž jsem o tuto veselou a pěknou akci také přišla. Mrzí mě, že jsem si se svou první třídou nemohla toto prožít. Naštěstí jsem neřešila nikdy žádnou stížnost na mě nebo na školku. Je spousta oblastí, ve kterých jsem ještě habitus učitelky nezáskala.

4.3 Gender v mateřské škole

Gender hraje velkou roli v našem životě. V některých porodnicích bylo dříve pravidlem, jak to popisuje P. Pavlík, že hned po narození se děti označily barevnou páskou: modrou, když to byl kluk nebo červenou, když to byla holka a už od takto útlého věku od něj společnost očekávala, že se bude chovat tak, jak je k tomuto pohlaví dané. „Z této perspektivy lze konstatovat, že gender je ve své podstatě vyjádřením představy, že se lidské bytosti dělí na dvě skupiny, ženy a muže, které mají do značné míry odlišné mužské (maskulinní) a ženské

(femininní) charakteristiky, vlastnosti, schopnosti atd.“ (Pavlík in Smetáčková 2007: 7).

Rodiče ho vychovávají a chovají se k němu tak, jak společnost očekává. Když se dítě v starším věku rozhodne „být jiný“, tak od společnosti bude mít negativní reakce, s tím musí počítat. Gender je tedy pohlaví sociální. „Gender je pojem, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času či místa, působení genderu ukazuje, že určení rolí, chování a norem vztahujících se k ženám a mužům je v různých společnostech, v různých obdobích či různých sociálních skupinách rozdílné. Jejich závaznost či determinace není tedy přirozeným, neměnným stavem, ale dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi muži a ženami...” (Oakley 2000: 6).

Jako učitelka v mateřské škole se občas setkávám s případy genderu, kdy nevím, jak je správné se jako učitelka zachovat. Například v umývárně. Všechny školky, co znám, mají záchodky i umyvadla v jedné místnosti společně pro kluky i holky. Záchody jsou oddělené dřevěnými příčkami, které alespoň malinko poskytují dětem soukromí od vedlejších záchodů. Záchodky jsou označené obrázky s holčičkou nebo s klukem a podle toho děti vědí, na který chodí holčičky a na které kluci. Ve třídě mám chlapečka Dominika, který vše opakuje po jedné holčičce, kterou zná už od mala. Když jde na malou, vezme si kousek toaletního papíru a použije ho stejně jako dívky, protože to tak dělá holčička, od které většinu věcí odkoukává. To byl takový první moment, kdy jsem nevěděla, zda mu něco říct nebo to nechat být. Od jedné z učitelek jsem slyšela, že se kdysi jeden tatínek vyptával, zda mají holčičky své vlastní záchody nebo chodí společně s kluky a vůbec se mu nelíbilo, že chodí dohromady. Bohužel nevím, jak to pokračovalo dále a jak to nakonec dopadlo. Další taková věc, co se mi stala, byla ve třídě, když si děti mohly volně hrát. Holčičky si rády hrají na princezny, oblékají si šatičky a závoje. A v tuto chvíli se k nim přidal Dominik. Děvčata mu pomohla se obléci do šatů a sám si vzal závoj, a ještě k tomu začal vozit kočárek po třídě. Chvíli jsme se s kolegyní

smály, protože takovou podívanou jsme dlouho neviděly. Ale opět v tuto chvíli jsem nevěděla, jak je správné se zachovat. Spokojeně si s kamarádkami hrál, tak ho přeci nebudu nutit si sundat kostým, protože se to ke klukům nehodí. To mi nepřijde správné, každý má přeci právo si zvolit, i v předškolním věku, s čím si bude hrát a jak. Sice se mu po chvíli i holčičky a ostatní kluci ve třídě smáli, ale jemu to nevadilo. Ale už v tomto okamžiku jsme si uvědomila, že i děti vnímají problematiku genderu. Že se nehodí, aby si kluk oblékl šaty a závoj. Viděla jsem to na reakci ostatních dětí. To samé se mi stalo, když jeden malinký kluk přišel do školky ráno s růžovou sponkou ve vlasech. Maminka to okomentovala tak, že ho nemohla dostat z domu bez té sponky, protože ji viděl u starší sestry. My mu ji po chvíli v mateřské škole sundali a dali mu ji do šatny, protože se mu děti smály. Toto všechno jsou maličkosti, ale právě na nich je vidět problematika genderu. Jak jsou děti vedeny už od mala k tomu, co se hodí k holčičkám a co ke klukům. V mateřské škole se většinou chování dívek a chlapců liší. Holčičky jsou šikovnější, klidnější a chtějí pořád pomáhat nebo být v kontaktu s učitelkou, zatímco chlapci pořád lítají a vymýšlejí různé nebezpečné aktivity. Renzetti a Curran toto trefně popisují: „Chlapci jsou v předškolním věku vedeni k aktivitě a asertivitě, zatímco dívky jsou naopak odměňovány za tichost a pasivitu. Je tedy možné, že raná socializace připravuje dívky lépe na nároky, které škola klade na duševní sebeovládání“ (Renzetti, Curran 2003: 134). Samozřejmě, že to tak není u všech dětí. Mám ve třídě kluky, kteří se chovají spíše jak holčičky, nebo holčičku, která je velmi akční a dělá lumpárny spolu s kluky. Ale ve většině případů to je tak, jak píšou Renzetti a Curran.

Mluvila jsem s kolegyní ze školky. Položila jsem jí otázku, zda si ve své třídě všimá nějaké nerovnosti mezi kluky a dívkami nebo jestli pozoruje nějaké genderové stereotypy. Jestli si sama uvědomuje, že děti něčím ovlivňuje. Odpověděla: „*Já ani nevím. U nás například nahore si i holky thučou v dílně spolu s kluky a nevidím v tom nic špatného. Na zahradě zase lítají kluci s kočárky a taky jim to nezakazují. Musím ale říci, že když se jedná o barvy, tak si*

vždy kluk zvolí klučičí barvu a holka holčičí, a to mají na výběr, jakoukoliv barvu. Každý pátek jim dáváme domů Otylku nebo Otíka, to jsou takové úkoly. Ještě se mi nestalo, že by si kluk vzal Otylku nebo holka Otíka“ (Daniela, rozhovor, 17. 1. 2020).

Jsou různé věci, které si ani neuvědomujeme, ale děti v mateřské škole to ovlivňuje. Například dětské pohádky. Pohádky jsou pro děti v předškolním věku velice důležité. Všimám si, že ve většině pohádek se objevují také genderové stereotypy. Mužská role v pohádkách prožívá vždy nespočet dobrodružství, je silný, aktivní, odvážný, vždy ví, co má dělat a je za to pokaždé štědře odměněn. Pokud má tyto vlastnosti ženská hrdinka, je většinou zlá a touží po velké moci, kterou má mužský *hrdina*. Málokdy hrají ženy hlavní role. Také děti ovlivňují hry a hračky. V dnešní době je spousta hraček různého typu a zaměření. Ale všimneme si, že téměř každá hračka je určena buď pro chlapce nebo jen pro dívky. Rodiče nejspíše nekoupí nejnovější panenku svému synovi, ale koupí mu například auto na dálkové ovládání. V mateřské škole je tomu podobně. Chlapec, když přijde ráno do třídy a neví, s čím si hrát, jako učitelka mu navrhnu automaticky hračky pro kluky, aniž bych si uvědomovala, že to tak dělám. Ovšem i samotné děti si vybírají většinou hračky, které považují za vhodné svému pohlaví. Už v předškolním věku si dítě všimá rozdílů mezi genderovými rolemi a dokáže správně identifikovat své pohlaví, a proto si správně volí své hračky.

Co se týče genderových stereotypů, patří sem i feminizace pracovníků v mateřské škole. Myslím, že téměř ve všech školkách se vyskytují pouze ženy. Muži jsou na pracovních pozicích v MŠ velmi ojediněle. Mohou se objevovat ve funkci školníka nebo údržbáře, ale já osobně jsem v žádné školce muže neviděla, pouze opraváře, který přišel něco jednorázově opravit. V naší mateřské škole, jak jsem se již zmiňovala, není zaměstnaný žádný muž. Jsme pouze ženský kolektiv, skládající se z šesti učitelek, uklízečky, kuchařky a školnice. V tomto případě si děti mohou ale nemusí vytvářet obraz o ženách a vidět je jako ty starostlivější, co pečují rády o druhé lidi. Proto když přijde do třídy třeba pan opravář, jsou z něj děti doslova

úplně vedle. Mají z něj respekt, bojí se ho, ale na druhou stranu jsou zvědavé, a nakonec jsou muži u dětí velmi oblíbení. Jejich přítomnost v MŠ je pro děti velkým zpestřením.

Nakonec bych zdůraznila, že děti v předškolním věku v jejich postojích a vnímání genderu pravděpodobně nejvíce ovlivňují rodinní příslušníci, rodinní přátelé a vrstevníci. Tedy lidé, kteří jsou s dětmi skoro neustále v kontaktu. Dítě vše okoukává od rodiny a genderové stereotypy si vlastně nevědomě přisvojí a využívá je tak v životě, pokud se v dospělosti nerozhodne jinak.

5 Začínající učitelka

Začínající učitelka dle mého uvážení znamená, že někdo nastoupil prvně na pozici učitelky do nějaké vzdělávací instituce. Ať už se jedná o učitelku v mateřské, základní, střední nebo vysoké škole, začátek je velmi podobný ne-li stejný. Každá začínající učitelka se musí zadaptovat, pokud chce práci vykonávat dobře a dlouhodobě. Musí se rychle naučit, jak to v určité instituci chodí. „Od začínajícího učitele se požaduje hned od prvního dne ve škole plnění všech povinností, které učitelé přísluší. Zatím co v ostatních profesích se náročnost úkolů zvyšuje postupně, prožívá učitel „profesní náraz“ a musí neodkladně, často okamžitě, řešit řadu více či méně komplikovaných výchovně vzdělávacích situací“ (Šimoník 1994: 8).

Sama jsem si tímto hektickým začátkem prošla. Hned první den v práci mi přišly nové děti, plakaly, protože ještě nikdy nebyly odloučeny od matky a já jim je musela doslova „trhat“ z náručí. Musela jsem už řešit spoustu věcí, dělat hodně rozhodnutí a hlavně improvizovat, protože to byly mé první dny na pozici učitelky a má praxe ze školy mi nedala nic z toho, co jsem zažívala první dny v práci. Všechno se dělo vlastně najednou. Poznávání prostředí, kolegyň, má celková adaptace, vše jsem odkoukávala za pochodu od mé kolegyně, která mi velice se vším pomáhala. Když učitelka nastoupí, většinou nedostane čas na pozorování, je hned do celého toho procesu vtáhnuta. Ukončení školy, kdy se člověk stává

absolventem, což je specifická a mimořádně různorodá kategorie na trhu práce. Vzápětí se stává zaměstnancem, pracovníkem nebo účastníkem na trhu práce. V každém případě se však stává začátečníkem. „Fáze začátečnictví bývá označována různě – lékař začíná jako asistent nebo sekundář, právník jako koncipient, jinde praktikant. Pro označení nastupujících absolventů učitelských fakult se užívá termín začínající učitel. Tento výraz se může chápat jako mladý, nezkušený, nezralý, neovládající dosud všechny pracovní techniky a postupy. Nebo jako perspektivní, nadšený, nadějný. V podstatě je začínajícím učitelem ten, kdo má příslušné (středoškolské, vyšší odborné nebo vysokoškolské) vzdělání a pedagogickou způsobilost, přijme roli učitele, ale počítá s tím, že mu bude chybět pedagogická zkušenost, jelikož je na začátku své profesní dráhy. Ze studentky, která se připravovala na profesi spíše teoreticky ve škole, se stává učitelka, která je vystavena každý den dynamické realitě. Časové rozmezí začátečnictví nelze přesně vymezit, neboť závisí na typu školy, aprobaci, výši úvazku, individuálních zkušenostech, obvykle se stanovuje na období prvních 5 let profesní praxe“ (Podlahová 2004: 14). Oldřich Šimoník označuje učitele za začínajícího v prvním školním roce jeho pedagogického působení. Tvrdí, že školní rok představuje z hlediska práce školy, učitele a žáků relativně uzavřený celek, v jehož průběhu získává mladý učitel potřebný vhled do celkového chodu školy, upřesňuje si rozsah i obsah své učitelské profese a osvojuje si základní didaktické dovednosti. „Profese je významnou součástí života člověka, v současných společenských podmínkách přesahuje cíl zajištění obživy a stává se i prostorem, jenž umožňuje rozvíjení individuálních dispozic a nalezení hlubšího životního smyslu. Učitelství jako společensky významná, přestože aktuálně ne plně doceňovaná profese má předpoklady být jednou z nich“ (Juklová 2013: 151).

6 Cesta mé adaptace

6.1 Začátky v MŠ

„Každá profese má své začátky a každý začátek je něčím novým, nepoznaným. Otázkou ale je, kdo a jak ty začátky prožívá a zvládá, v jakém systému se pohybuje a kdo mu v tom napomáhá. Profesní začátky učitelů jsou velmi specifické. Jejich profesní start je z mnoha důvodů komplikovaný a systém, ve kterém se realizuje, je, kvůli neustálým koncepčním a reformním proměnám školství, stále neukotvený“ (Vítečková 2018: 154).

V knize *začínající učitel* se píše, že právě mladí učitelé, kteří nastoupí na nové pracoviště, mohou pocítovat malou oporu a pomoc od kolegyň nebo na ně může být mnoho práce a úkolů, které mohou začínající učitelce způsobit řadu problémů. Proto je pak jen na učitelce, aby hledala příčiny svých problémů sama v sobě a snažila se ve všem zlepšit a vybudovat si k práci vztah (Šimoník 1994: 78). Naštěstí mé začátky byly právě díky mým kolegyním příjemné a téměř bez stresu. Jejich podpora a motivace mě žene dál a dál a jak píše Oldřich Šimoník ve své knize, je to na každé učitelce, jak moc se bude sama snažit se zlepšit a jak moc této práci bude chtít obětovat.

6.1.1 „Další poprvé“

Slovo začátek, ať se jedná o začátek čehokoliv, je zkrátka něco, co je v našem životě poprvé, co je pro nás nová a většinou těžká situace, kterou musíme poznat a zvládnout, pokud chceme uspět. Potýkáme se s novými věcmi, lidmi, povinnostmi a mnohými dalšími faktory. Lidé zažijí v životě mnoho věci poprvé. Ať se jedná o první slovo, krok, první vypadlý zub nebo ve starším věku první vztah, polibek, bydlení, škola, práce. Je toho v životě tolik, že to nejde ani spočítat. Vše je vlastně jednou poprvé.

Jak se říká, všichni se rodíme jako tzv. „Tabula rasa“, což rozpracoval ve své knize *Esej o lidském rozumu* a proslavil John Locke. Tvrdil, že po narození je naše mysl jako čistý papír. „Přicházíme na svět s myslí podobající se nepopsanému bílému listu (WHITE PAPER), na nějž naše zkušenost teprve aposteriorně vše zapisuje. Tuto teorii již z dějin filozofie známe od stoiků (TABULA RASA – čistá deska) a ještě před nimi od Aristotela, který jako první přirovnával rozum k desce, na níž zprvu není nic napsáno. Teprve u Johna Locka je však tato teze rozpracována v ucelený systém genetického empirismu, jehož obsah je pregnančně vyjádřen v proslulé formulí: NIHIL EST IN INTELECTU, QUOD NON ANTE FUERIT IN SENSU (‘Nic není v rozumu, co dříve nebylo ve smyslech‘)“ (Tretera 2002: 278). Proto je důležitá výchova dětí hned od ranného věku. „Vždyť ti, kteří dbají na to (jak sami říkají), aby vštíplili dětem dobré zásady (a málo bychom našli takových, kteří by si nevypěstovali takové principy, v něž pak věří), vlévají do nic netušícího a dosud bezpředsudečného dětského rozumu (neboť bílý papír přijme jakékoli značky) ony doktríny, které by děti měly podle jejich přání přijmout a vyznávat“ (Locke 1984: 58-59). Ovšem výzkumy genetiky dokazují, že tomu takto není. Toto Lockovo tvrzení se mi velice líbí, ale považuji ho za překonané. Již s narozením si přinášíme mnohé predispozice – zděděné i získané z prenatálního vývoje. Tudíž genetika zde hraje velkou roli. Největší roli ale hrají poté vnější aspekty, které nám ještě více dávají nové podněty, které nás kultivují a napomáhají našemu rozvoji. I ve školce se snažím jako pedagog děti vnímat jako „čisté a neposkvřené“ bytosti, které je třeba vystavovat takovým podnětům, které je nezatíží, ale naopak jim pomohou se lépe rozvíjet. Poté v pokročilejším věku záleží jen na nás, jak se svým životem naložíme, co se naučíme a čeho v životě dosáhneme. Každý se může snažit přistupovat ke svému životu aktivně. My jsme tvůrci svého osudu. I já, stejně jako ostatní, jsem si prošla mnohými „poprvé“ a o jednom z nich je právě tato bakalářská práce.

6.1.1.1 Poprvé zaměstnaná

Řekla bych, že se mi změnil život ve chvíli, kdy jsem tuto práci přijala. Najednou jsem nikdy za tento půl rok, kdy jsem prováděla výzkum, nezažila nudu. Dříve jsem měla spoustu času pro sebe a nakládala s ním podle svého uvážení, ale nyní mám spoustu povinností a věcí, které zkrátka nejdu odložit na jindy. Ať už se jedná právě o psaní této práce, učení se do školy nebo hlavně věci, týkající se mého zaměstnání jako například: psát týdenní přípravy, hodnocení třídy, diagnostiky dětí, nebo hodnocení týdne. Jelikož v tom nejsem ještě příliš zaběhlá, tak mi to jde hůře a pomaleji. Na druhou stranu je pro mě velikou a příjemnou změnou stálý plat, který je znatelně vyšší než za brigády. Mohu si teď lépe našetřit peníze nebo více cestovat. S tím vším ale na mě padla velká zodpovědnost, že o tu práci nesmím přijít. Chystáme se s přítelem vzít hypotéku a až teď mi dochází, jak je důležité být zaměstnaná a co by bylo, kdybych nebyla. Zkrátka sice mi přibyly povinnosti, ale na druhou stranu se cítím spokojeně a lépe než kdy předtím. Dny, týdny i měsíce mi utíkají až moc rychle. Než se naděju, budu v práci už celý rok. Doufám, že to tak bude nadále.

Je pravda že toto je práce jako každá jiná. Musí se tam pravidelně docházet a jsou za to peníze, který každý potřebuje pro živobytí. Když jsem se zeptala Simony, zda je toto profese, kterou chtěla vždy vykonávat, odpověděla, že je nakonec moc ráda, že zůstala u této profese. *„Za totáče jsem to neřešila. Měla jsem prostě nějakou práci, a tak to bylo. Zlom přišel po revoluci, kdy práce učitelů byla celkově znevažována společností a mnoho učitelek tenkrát odešlo na jiné pozice. Vzpomínám si, že jsem pořád hledala nějakou jinou práci, bylo mi 31 a chtěla jsem změnu. Manžel mě v tom však hodně brzdil, říkal, ať se držím svého řemesla. On jezdil po montážích, já se starala o 2 děti a byla jsem možná také pohodlná. Až mnohem později jsem byla ráda, že jsem u této profese zůstala. Uvědomuji si, že je to krásná práce. Kdyby nebylo tolik administrativy, tak je to práce úžasně tvořivá a pokud má k tomu člověk i dobré podmínky co se týče kolektivu (materiální podmínky jsou dnes všude dobré),*

tak je to v podstatě hra. Já si při své práci hledám, aby to bavilo taky mě a bylo to pro mě zajímavé. Třeba letos ta architektura města nebo loni projekt les. Je to práce navíc, ale mě to obohacuje. Nemyslím, že by to bylo nějaké poslání, je to práce jako každá jiná a potřebuješ za to kačky, ale můžeš si s ní vyhrát a udělat si ji příjemnou“ (Simona, rozhovor, 20. 3. 2020).

Simona je pro mě velkým vzorem. Inspiruje mě vším, co s dětmi dělá nebo i jak s nimi hovoří. Učí mě i jak řešit konflikt probíhající mezi dětmi. Některé učitelky nechají děti si to vyřešit samotné, ale Simona si s každým promluví, zjistí příčinu a důvod a vyřeší to všichni dohromady a děti si nakonec uvědomí, že to bylo opravdu nerozumné a zbytečné a jsou připravené se podobnému konfliktu příště vyhnout. Obdivuji ji v jejím přístupu k dětem ale i v samotném vzdělávání. Já osobně se do žádných větších projektů zatím nepouštím. Nevím vůbec, jak na to. Ani jsem se zatím o těchto projektech více nedozvěděla. Ale souhlasím, že je tato práce krásná a tvořivá a když to jde si práci ještě tímto způsobem udělat zajímavější, ráda se v budoucnu do podobných projektů také zapojím.

6.1.1.2 Poprvé kolegyní

Dalším novým poprvé pro mě bylo se stát něčí kolegyní. Už když jsem měsíc vypomáhala v této školce, začala jsem se se všemi učitelkami poznávat a všechny mi nabídli tykání. Byla jsem ráda, je to lepší pro komunikaci, upevnění vztahů, dodalo mi to pocit sebedůvěry a ve školce jsem se cítila příjemně. Nyní po půl roce ve školce mi nabídla tykání i sama ředitelka, na což si stále nemohu moc zvyknout. Jak jsem se již zmiňovala, ve školce spolu vycházíme všichni velmi dobře. Panuje zde dobrá, přátelská a rodinná atmosféra. Zažíváme spolu srandu, pomáháme si i při těžších životních situacích, a i se mnou sdílejí kolegyně jejich osobní problémy. Nemyslím si, že by mezi námi panovalo nějaké napětí nebo předhánění se v tom, kdo je lepší učitelka atd. Fungujeme jako tým. Navzájem se zastupujeme, když jedna z nás onemocní nebo když si potřebujeme něco důležitého zařídit. Takto vycházely vstříc i mě, když jsem potřebovala jet na zkoušku do školy nebo jsem onemocněla, což bylo docela

často. Naštěstí jiné učitelky tolik nemocné nebyly, tak jsem nezpůsobila příliš velké komplikace v provozu, ovšem občas se stalo, že se děti musely rozdělit do jiných tříd, protože nebylo dostatek učitelek na pracovišti.

6.1.1.3 První den

Hned první den v práci mě čekalo první „poprvé“ a tím bylo to, že jsem nikdy předtím nebyla sama ve třídě na 27 dětí. Vždy na praxi se mnou byla ve třídě učitelka, která měla tu největší zodpovědnost, ale nyní jsem v té třídě byla jen já. Všechna zodpovědnost byla na mě.

Začínající učitelka si toto uvědomí především ve chvíli, kdy s dětmi zůstane poprvé sama.

Mohu potvrdit, že to opravdu není žádná legrace mít na starost až 27 dětí v jednom prostoru, ať se jedná o třídu nebo školní zahradu. Děti jsou divoké, aktivní, rychlé, a především nerozumné a je třeba na ně dobře dohlížet, aby nedošlo k úrazu. To, že jsou děti aktivní a divocí, mi v rozhovoru potvrdila i kolegyně Michaela. Když zavzpomínala na své začátky ve školce, vzpomněla si na tuto historku: *„Hrozně jsem se těšila na tuhle práci, chtěla jsem dělat ve školce, ale vůbec jsem nevěděla, co mám dělat, jak k nim mám přistupovat. A začínala jsem s kolegyní, která taky začínala, ta měla rok praxe někde úplně jinde a byly jsme u malých dětí a bylo to šílený, protože jsme měly malé, hyperaktivní zvířátka a ředitelka, když přišla k nám na hospitaci tak vždycky odcházela se slovy: ‚Ježíši Maria, já to nemůžu vidět, já jdu pryč.‘ Protože tam děti skákaly třeba i po stole“* (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020).

Stejně jak o řidičích, tak i o učitelkách se říká, že jsou jednou nohou v kriminále a asi na tom něco bude. Stačí malá nepozornost a může se stát cokoliv. Proto učitelky musí brát tuto práci zodpovědně a na prvním místě mít bezpečí a pohodu dětí. Takže mé první poprvé bylo poznání takto velké zodpovědnosti, kterou přebírám každý den, po příchodu do školky.

Sice jsem trochu znala mé nové kolegyně, ale stejně mě čekalo bližší poznávání a hledání sympatií mezi sebou, a to hlavně s mou kolegyní Michaelou. Je velice důležité, aby si

právě dvojice učitelek „na třídě“ rozuměly a byly si schopny vytvořit příjemnou atmosféru ve třídě. K tomu zajisté patří férovost, otevřenost, vzájemný respekt v jednání mezi sebou ale i v jednání s rodiči nebo s dětmi. Ještě lepší je, když jsou spíše jako kamarádky než jen kolegyně. Potom spolu mluví opravdu otevřeně a zcela spontánně. Společně se smějí, a i děti ve třídě mají pocit, že jsou v dobrém kolektivu plném veselých a optimistických lidí a o to víc se jim ve školce líbí a chtějí ji navštěvovat. Toto jsem si také uvědomila v průběhu výzkumu. S Michaelou se spolu smějeme, říkáme si různé příhody a obě dvě nás mají děti rády. Jsme veselé a optimistické a naši energii předáváme i dětem. Kdybych měla na třídě kolegyni, se kterou si nemám co říci a hovořily bychom zcela pouze o práci, myslím, že by mě to ani tolik nemotivovalo se těšit do práce. Nyní se těším, že přijdu za kolegyní a dozvím se, jaký měla den a jaké trapasy nebo vtipné věci se jí přihodily. Jsme spolu v kontaktu i mimo pracovní dobu.

Dalším „poprvé“, kterým jsem si musela projít a nebylo to pro mě nejlehčí, bylo odemykání, zamykání a kódování školky při odchodu a příchodu. Je to také jedna z velice důležitých věcí. Já celkově mám respekt z nových technologií, elektronických spotřebičů atd, takže kódování pro mě bylo oříškem několik týdnů. Je to jednoduchá věc, ale i přes to jsem bojovala se strachem, jestli jsem udělala vše dobře. Michaela mi nejistotu v zamykání školky také potvrdila i u sebe a mě tím uklidnila. *„Já si taky obejdu školku z venku vždycky. Já si myslím, že je to jednak pocit u tebe jako u začínající ale myslím, že to v sobě máme všichni, a proto jsme úči. Jako učitelka musíme mít nějaký pocit zodpovědnosti abychom tohle mohly dělat. Takže to je ten pocit, který v sobě máš zakódovaný a ta školka, tady je majetek, tady je všechno a ta zodpovědnost v nás je, takže na jednu stranu dobrý ale na druhou stranu by to*

nemělo přerůst do stresu“ (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020). O tomto tématu se více rozepisují v kapitole Stres a obavy.⁷

Novinkou pro mě byla také třídní schůzka hned ze začátku roku, kde jsem stála v čele třídy před všemi rodiči a představovala se. Ještě nemám tolik zkušeností s projevy před větším počtem lidí, a proto jsem měla velkou trému. Když jsem položila otázku mým informantům, zda měli při svých začátcích problém z navázání komunikace s rodiči dětí, většinou odpověděli, že individuálně jim s nimi nevadilo mluvit, ale mluvit do většího kolektivu lidí už je horší. Například Michaela se k tomuto vyjádřila takto: *„Já jsem sem nastoupila už jako dospělá, stará a jak už jsem měla různou praxi s rodiči a předtím v té družině jsem byla úplně sama a byla jsem sama rodičem svých dětí, takže tady jsem problém teda vůbec neměla, ale mám dodneška před nimi trému. Když mám promluvit k rodičům a teď zvláště z této pozice vedoucí, tak mám trému. Mluvím úplně jinak, připadám si, že blbě, a to mám do dneška, ale individuálně – „s rodiči“, jsem s tím ten problém neměla. Někdy je to ale náročné. Je také těžké vychytat, ke komu si můžeš, co dovolit, s někým můžeš žertovat ale s někým vůbec“* (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020).

6.2 Ze začínající učitelky, učitelka zkušená?

6.2.1 Adaptace

Mohu říci, že si myslím, že můj proces adaptace proběhl a stále probíhá dobře, i když se občas nějaký problém objeví. Postupně se ve všech věcech zlepšuji a jsem si jistější. Za dobu výzkumu, tedy půl rok, nemohu sama za sebe říci, že jsem se stala zkušenou učitelkou. Nejsem si ani jistá, zda toto budu o sobě moci říct například za tři roky. Mohu však říct a

⁷ Viz kapitola 6.2.3.1 Stres a obavy.

potvrdit, že i za pouhý půl rok jsem se o něco posunula dopředu. Adaptace probíhala a stále probíhá za pochodu a pod dozorem učitelek a vedení. Paní ředitelka chodí ke každé učitelce po určité době na hospitaci. Na mě byla hned první týden mého působení v MŠ. Dále jako začínající učitelka si musím vést tři roky deník, kam si zapisuji všechny hospitace a náslechy, které mi musí daná učitelka podepsat, dále si zakládám hodnocení mých výkonů od učitelek, mé osvědčení, školení a praxi. Také do toho patří profesní portfolio.

Děti si na mě zvykly rychle a oblíbily si mě. Řekla bych, že pro začínající učitelku v MŠ je lepší a příjemnější jít do třídy s nejmladšími dětmi. Mám takovou zkušenost od sebe i od mých kamarádek. Já, kamarádky i učitelky v mém okolí začínaly učit ve třídě nejmladších dětí. U předškolních dětí se musí správně dělat příprava na školu. Na učitelky je kladena vyšší zodpovědnost, a právě pro začínající učitelky, které si nejsou ještě ve své roli natolik jisté, by mohlo jít o velkou zátěž.

Mou první menší výhodou bylo to, že jsem v této školce vypomáhala celý měsíc za jednu nemocnou učitelku. Bylo to rok před tím, než jsem nastoupila do této školky jako učitelka na plný úvazek a taky asi důvod, proč jsem sem nastoupila. Práci jsem v tu dobu ještě nehledala, byla jsem studentkou denního studia. Při vypomáhání ve školce jsem měla čas se poznat s některými kolegyněmi a ostatními zaměstnanci školky. Dále jsem také už poznala prostory školky, ať už se jedná o třídy, šatny, kancelář nebo o zahradu. Nejvíce ráda jsem ovšem byla kromě poznání se s kolegyněmi a prostory za to, že jsem se poznala s několika dětmi, které si mě zamilovaly. Při nástupu toto vše pro mě bylo velkou výhodou a myslím, že mi to alespoň z části ulehčilo prvotní adaptaci, jelikož jsem si jí prošla už při výpomoci. Samozřejmě, že jsem se neznala se všemi kolegyněmi, a taky ne příliš moc osobně. Po půl roce, že už o nich vím o dost více a myslím, že mi i rády sdělují různé věci, vědí, že se mi mohou svěřit. Myslím, že i rodiče jsou rádi, když vidí, že se jejich dítě těší do školky, když tam jsem já. Je důležité, aby rodiče neměli obavy mi svěřit dítě, například z důvodu, že jsem

začínající a skoro bez zkušeností. Mám zkušenosti s tím, že jsou rodiče spíše rádi, když vidí mladou, optimistickou a usměvavou učitelku, vědí, že se jí děti nebojí a budou s ní rády. Myslím, že přijetí učitelky dítětem je pro začínající učitelku důležité. Pocit, že mě mají děti rády a vypraví to i doma, mě hřeje u srdce a znamená to pro mě hodně. Tyto všechny prožitky velice pomáhají procesu adaptace. Začínající učitelku nepřitahují jen stabilní peníze, ale především chce být přijata dětmi, kolegyněmi a rodiči. Když se toto vydaří, cítí se být zavázána vytrvat nebo již velmi brzo může vznikat emoční vazba – vůči kolegyním rodičům i dětem. Sama na sobě sleduju, jak se mezi začínající učitelkou a „týmem“ vytváří pouta, která pomáhají překonat obtíže, vytrvat a zdokonalovat se.

Seznámila jsem se s jednou začínající učitelkou v hlavní budově naší školky⁸. Jsme na pracovišti na stejné pozici podobně dlouhou dobu. Tato zde nová kolegyně na rozdíl ode mne dojíždí denně ze sousedního města a při nástupu do této školky vůbec nikoho neznala. Nyní si kolektiv i školku moc vychvaluje a je spokojená. Takže záleží opravdu na osobnosti člověka, jak se chová a jak rychle se zadaptuje na nové prostředí a kolektiv. Zde určitě také hraje roli sympatie, která pomůže vytvořit lepší vztah. Myslím si, že když je člověk společenský, komunikativní a férový a nedělá problémy, kolektiv ho ve většině případů přijme. Poté už záleží, jak moc se vztah na pracovišti vyvine – zda se zastaví pouze u kolegyně nebo se posune do přátelství.

Při této dobré konverzaci a důvěře hraje velkou roli náš dobrý kolektiv, který v mateřské škole máme. Kolegyně tvrdí, že nyní je ve školce opravdu výborný kolektiv, jak dřív tedy nebyl. *„No to tady jedu už 11. rok, tady kolektiv nebyl tak super, jak je teďka. Bylo to tady takový různé. Učitelky proti kuchařkám a proti provozním, takový, jak je to i v jiných*

⁸ Mé pracoviště je odloučená samostatná budova nedaleko té hlavní, kde učí právě tato nová učitelka.

školkách některých, tak to bylo tady taky. Byly tady takový starý struktury úči, který pak odešly ale bylo to pak divně rozvrstvený. Já jsem měla pocit, že máme dobrý kolektiv, protože jsem s nimi neměla žádný problémy, a navíc jsme byli dole zašitý, tam jsi sama za sebe, ale třeba mě udivuje, když jsme sem přišli tak vůbec si holky negratulovali k narozeninám, že když si jdou sednout, tak chodili zvlášť provozní a zvlášť učitelky, takže to jsem tady spunktovala já, že jsem prostě si udělala seznam a fakt jsme začali gratulovat všem“ (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020). Informantka si chválí, že se sociální prostředí změnilo, srovnává současnou situaci se situací, kdy sama do MŠ přišla. Od té doby mohu potvrdit, že každé narozeniny slavíme společně třeba i s dětmi, které jim i zaspívají, čehož jsem sama byla svědkem. Oslavili semnou moje 22. narozeniny zpíváním, blahopřáním a dárečky. Měla jsem z toho nepopsatelný pocit a cítila jsem se zase o něco víc, jako součást školky a kolektivu. Myslím, že teď má naše školka takového rodinného přátelského ducha.

Po adaptaci sociální jsem se začala přiklánět k adaptaci pracovní, i když se obě překrývají při začátku a musím zvládnout vše. Pracovní adaptace je „kontinuální proces, jenž začíná vstupem do zaměstnání, projevuje se v rozmanité podobě v průběhu celé jeho profesionální dráhy. Jeho výsledkem je určitá úroveň vyrovnání se člověka s prací a jejími podmínkami, kterou je možné vyjádřit v dimenzi přiměřená (dostačující, uspokojivá) – nepřiměřená (nedostačující, neuspokojivá) pracovní adaptivnost“ (Rymeš 1985: 37). Myslím, že podobnou adaptaci prožívají i ostatní začínající učitelky. Jde o pomalý proces

Pro mě jakož to novou učitelku, bylo asi nejtěžší a stále po měsíci je, psát přípravy. Aby to splňovalo vše, co má. Paní ředitelka byla u mě na hospitaci zrovna, když jsem měla svou první ranní, a jak tam seděla, tak jsem zapomněla vše, co jsem měla připravené. Takže se mi to moc nepodařilo a musela mi pomoci kolegyně. Jiné dny se mi řízená činnost podařila (TD, 8.10. 2019). To je úryvek z terénního deníku zhruba po měsíci výzkumu, kdy byla v mé třídě na hospitaci paní ředitelka a mě se zrovna řízená činnost moc nepovedla. I tak mě paní

ředitelka překvapila a místo očekávaných negativ mě potěšila pozitivními zprávami a motivovala mě. Se slovy: „*Nechápu proč, ale ty děti byly velmi hodné a naprosto tě poslouchaly, i když sis nebyla vůbec jistá, co budeš dělat nebo říkat. Je vidět, že máš autoritu a děti tě berou.*“ To mě potěšilo velice.

Děti nemůžeme brát jako nějaké stroje, které umíme ovládat a víme, jak fungují. Je třeba je brát jako sobě rovné. Jak já na děti, tak děti na mě. Toto mě naučila Simona. „*Já si myslím, že v naší práci je hrozně důležitá motivace dětí. Můžeš mít plán úžasný, ale pokud je nezaujmeš, je vlastně k ničemu. Děti musí vycítit, že je máš ráda a musí jim to člověk taky říkat. Já jim to říkám každý den, že jsem se na ně těšila, že si ten den hezky užijeme atd. a ony jsou potom vstřícnější. Taky mám zkušenost, že je dobré s nimi jednat jako se sobě rovnými – o všechno poprosit, poděkovat, být spravedlivá, nikoho nezesměšňovat atd“ (Simona, rozhovor, 20. 3. 2020). Je také důležité mít s dětmi trpělivost, vyslyšet je a naslouchat jim. Opravdu to jsou milé malé bytosti, a právě učitelky ve školce jim musí udělat krásnou pozitivní atmosféru, kde se děti budou cítit bezpečně, a až poté může začít vzdělávání a utváření osobnosti dítěte. Učit je sebeobsahu, sebeuvědomění si, sebereflexi, řešit konflikty a rozhodovat se samostatně.*

6.2.2 Zlepšení – nabrání kompetencí?

Nejvíce ze všeho začínajícím učitelkám pomohou praxe. Mohu sama porovnat, že první týdny v práci jsem si kolikrát nevěděla rady, neměla jsem moc nápadů na hry nebo činnosti, kterými bych mohla děti zabavit. Nyní po půl roce už mám malou zásobu her, aktivit a básniček, pomocí kterých děti zabavím, nebo je i ztiším jiným způsobem, než je křik. „*Takže hlavně praxí se z tebe stane zkušenější učitelka, protože už jenom to, že první rok si děláš přípravy a další rok z těch příprav čerpáš a potom tam jenom něco připišeš, přidáš a dále nabaluješ, takže třeba za 3-4 roky máš přípravy podobné, já mám třeba v počítači uložené přípravy na*

každý rok a zjišťuji, že jsou podobné, ale postupně zjišťuji, že jsou v něčem trošku jiný, do toho si vyrábím nějaké pomůcky, něco naskenuju, a to si tam taky dávám. Pak jsi vlastně zkušená, že už víš, kam máš šáhnout, šáhneš do svých zdrojů, takže to ti taky moc pomůže na tu proměnu ve zkušenou učitelku“ (Michaela, Rozhovor, 17. 1. 2020). Po skoro dvou měsících jsem si už byla ve všem jistější. Přípravy jsem měla napsané o dost dříve. Ta půl hodina, co mám na řízenou činnost⁹, mi utíkala rychleji než na začátku. Už si vymýšlím více aktivit, kterými děti zabavím a baví je. Ještě se musím naučit více básniček jak k obědu, tak na zklidnění nebo převlékání.

Když jsem se zeptala v rozhovorech mých informantek, jak svou připravenost a profesionalitu zlepšovali, odpověděly následovně: *„Já jsem v úplném začátku pořád četla RVP.CZ.¹⁰ Tam se podívej, tam je hodně i příprav. Fakticky je tam hodně všeho možného, i rady jsou tam i diskuze a teď se rozjel i Facebook tam toho je taky hodně. Já teda hodně čtu o logopedii, protože jsem to vždycky chtěla dělat, akorát mi to nějak uniklo. Takže v tom jsem se pořád vzdělávala často. A i občas doma prostě, mě někdy chybí prostě učit se, učení, vejška nebo něco. Takže někdy si půjčím nějakou knížku, třeba i psychologii dítěte a začtu se do ní“ (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020). Hlavními zdroji Michaely při zvyšování profesionality byly a jsou hlavně RVP, knihy a internet. Od ní jsem v tomto směru získala spoustu inspirace a zdrojů k sebevzdělávání.*

Internet je jednou z mnoha možností, jak se sebevzdělávat a zvyšovat si profesionalitu. Je pravda, že na internetu se dá najít téměř cokoli v zvláště v dnešní době. Často se dívám na výtvarné nápady a pracovní listy na Pinterestu nebo facebookových skupinách. Na YouTube se zase inspiroji pohybovými a hudebními aktivitami. To je pro mě velkou inspirací a pomocí.

⁹ řízená činnost – práce s dětmi je pod přímým dozorem a velkou motivací v určitý čas

¹⁰ RVP – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, dostupné z <http://www.msmt.cz/file/45304/>

Dvakrát za rok musíme jít na školení, které si vybereme samy. Mým prvním školením bylo: Jak na kooperativní činnosti v mateřské škole. Tato školení bylo velice zajímavé a uvědomila jsem si, že tímto způsobem funguje i naše školka. I když zorganizovat pro děti nějaké činnosti ve skupinkách mi dělá stále problém. Druhé školení proběhlo ve Špindlerově mlýně a bylo to velice pestré. Název tohoto školení byl: Písničkové psaní to je prima hraní. Písnička jako nástroj v rozvoji grafomotorických dovedností. Dále jsem přihlášena na další, které se bude věnovat pouze grafomotorickým činnostem v MŠ. „*Obohacují nás i porady, na kterých musíme být. A taky každý rok nadávám, že musím psát charakteristiku a pololetní hodnocení, ale, holky, já si každý rok, při tom psaní uvědomuji, jak se nad tím dítětem zamyslím, nad tou třídou a jak mi to otevírá oči. Je fakt, že ne vždy se k tomu vracím, za ten rok. Ale v tu dobu, co to píšu, mě to najednou donutí – to psaní – se zamyslet nad těmi dětmi jako hlouběji, a i tohle si myslím, že nám pomáhá dozrávat. Plus i různé školní, že se tam setkáváš s různými učitelkami a posloucháš jiné názory, protože většinou, když je to školení dobře vedené, tak si ty učitelky tam vyměňují své zkušenosti*“ (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020).

Simona mi v rozhovoru řekla, že dříve to bylo jinak, než jsme zvyklé dnes. Dnes, když nám skončí pracovní doba, můžeme odejít domů. Přípravy a jiné věci si můžeme rozložit dle sebe, jak se nám to hodí. „*Když jsem já začínala, tak se vůbec nepředpokládalo, že učitelka po ukončení pracovní doby odejde domů. Bylo normální, že se na pracovišti připravovala na druhý den a dělala vše, co bylo potřeba – nástěnky, úklid ve třídě (mimo jiné muselo být všechno perfektně srovnané – i ouška u hrníčků v poličce jedním směrem, panenky oblečené atd. Na to se kladl velký důraz. Byla to taková nepřímá práce, která se dneska díky internetu může dělat doma*“ (Simona, rozhovor, 20. 3. 2020).

Dělat něco navíc ve svém volnu je na denním pořádku. „*Do dění byli zapojeni i členové mé rodiny. Můj manžel už z toho někdy sílel, když jsem potřebovala něco opravit,*

přestěhovat, vyrobit... Rčení: Jediná instituce, kde se krade doma a nosí se to do práce, je mateřská škola, je často pravdivé“ (Simona, rozhovor, 20. 3. 2020). To samé je i u mě. Můj přítel už také několikrát stříhal například 26 šablon nebo vybarvoval obrázky. Doma už také sbírám například víčka nebo toaletní ruličky, protože tyto věci jsou do školky prostě super pro aktivity, hry nebo výtvarné činnosti. Takže ano, co se doma nehodí, každá učitelka bere všemi deseti.

„Největší radost mi udělala Simona, když se mnou byla jeden týden „na třídě“, když mi řekla na konci týdne, že se mnou byla spokojena a mile překvapena, jak pracuji a hovořím s dětmi. Řekla něco na způsob toho, že mám v sobě něco, co by měly mít až matky po porodu. Zkrátka mě pochválila, a zvláště od ní mě to velice potěšilo“ (TD, 19.2. 2020). Velice jsem si této pochvaly vážila a díky ní jsem si uvědomila, že jsem pro tuto práci vhodná. Baví mě to a když mě chválí kolegyně i rodiče, cítím, že svou práci vykonávám dobře.

6.2.3 Komplikace

6.2.3.1 Stres a obavy

Právě stres a všelijaké obavy a nejasnosti hrály v mém kariérním začátku velkou roli. Bylo na mě tolik nových věcí, které jsem se musela naučit, porozumět jim a dodržovat je. Velký strach mám každý den o děti. Stačí chvilinka a může se něco stát. Zuzanka, jedna holčička ze třídy, pouze popoběhla po třídě, zakopla a spadla hlavou na kraj židle a hned musela do nemocnice na šití. Natrhla si pravé obočí. „Naštěstí“ se toto stalo mé kolegyni a ne mě. Každý den se obávám, že se stane někomu něco, když je budu mít na starost já a nebudu vědět, jak se správně zachovat a jak postupovat. Naštěstí jsem se zatím osobně potýkala „jen“ s odřeninami, zvracením, průjmem, bolestí břicha, krvácením z nosu a běžným onemocněním,

jako je například rýma, kašel, zvýšená teplota. Hned po projevení známek nemoci nebo zdravotních potíží jsem se vždy zachovala správně a následovně jsem volala rodičům.

Mohu říci, že mluvit s rodiči, když jsem takto mladá a zatím ne příliš zkušená, není také žádná legrace. Ze začátku jsem měla strach s nimi cokoliv řešit, bála jsem se, že mě nepřijmou, nebo že jim bude vadit můj věk. „*Brali mě jako takové kuře takovou studentku v té době. Mě brali, že si mysleli, že jsem tam jenom na nějaký záskok nebo na něco jako*“ (Daniela, rozhovor, 17. 1. 2020). Ta nastoupila do Prahy v 22 letech. Myslím, že mě v práci jako „kuře“ neberou. Chovají se ke mně jako k sobě rovným. Nemá cenu se příliš stresovat z rozhovorů s rodiči. „*Ze začátku se člověk ostýchá a potom najednou ti docvakává vnitřně, že to jsou taky vlastně jenom lidi, a že mám taky nějakou svoji úroveň a svou cenu a že s nimi mohu jednat jako rovná s rovným, a ne jak podřízená s rodiči. A to samé je s dětmi že jo, pak ti dojde, že to nejsou ti malí roztomilý kukadla, ale že někdo je pěkný čert a někdo zase něco a že to je stejně o výchově, až od těch tří let dokážeš odhadnout, jaké bude to dítě osobnost. Odhadneš plus mínus, co z toho dítěte vyroste. A tohle je celý komplex, který pomůže začínající učitelce se stát zkušenější. Každá situace, co se ti přihodí, tě nějak obohatí*“ (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020).

Jednou volala Micheale jedna maminka, že se mnou musí mluvit a ptala se, kdy budu ve třídě. Měla jsem strašný strach, pořád jsem přemýšlela, co jsem udělala špatně nebo co by se mnou chtěla řešit. Po chvíli mi řekla její dcera Denisa, že se na mě její mamka zlobí a že dneska přijde. Vetší strach si myslím, že jsem ještě nezažila. Byla jsem si naprosto jistá, že jsem nic špatně neudělala a stála jsem si za všemi mými rozhodnutími. Kolegyně mi říkaly, že tato maminka není zlá, pouze řeší i sebemenší věci nebo komplikace hned a důkladně. Celý den jsem na ni čekala a byla v neuvěřitelném stresu. Tušila jsem, že se bude jednat o jednu situaci, která se stala předešlý den ráno při svačině v mé třídě. Jednalo se o běžnou věc, kterou dělají děti stále a já postupuji také pořád stejně. Šlo o předbíhání ve frontě a následné strčení

kamaráda, který se uhodil do ruky o stůl a začal plakat. V tu chvíli jsem Denisu trochu okřikla, ponaučila jsem ji o chování ve třídě a o tom, co se mohlo stát a poslala ji na konec fronty. Tato holčička to doma vysvětlila mamce trochu jinak, a tak se mamka přišla zeptat, jak to opravdu bylo a co se stalo. Vše jsem pravdivě vysvětlila. Denisy mamka mě uklidnila, že se nezlobí, jen ráda řeší věci hned, když jsou čerstvé. Denisa začíná totiž trochu divočit a mamka o tom nevěděla a je ráda za každou informaci o Denise, kterou jí dáme. Od této chvíle se této mamky nebojím a vím, co od ní mohu čekat. Myslím, že tyto obavy byly zbytečné a po půl roce mi jednání s rodiči nevadí, naopak ho vítám. Když rodiče projevují zájem o dítě a vzájemnou konzultaci tak to беру jako velmi přínosné.

Dalším mým stresem, který přetrvává nadále i po půl roce výzkumu, je strach ze zaspání v den, kdy mám odemykat školku. Otevírá se v 6:15, ale pro mě to znamená, že ve školce musím být v 6 hodin a budík musím posunout o hodinu dříve. V noci se mnohokrát budím s pocitem, že jsem zaspala, nebo mi nefungoval budík a nevzbudil mě. Často se mi o tom i zdají sny. Odemykám školku pravidelně při mé ranní směně ve čtvrtek a v pátek, což vychází čtyřikrát do měsíce a tyto dny opravdu špatně spím. Nikdy se mi nestalo, že bych zaspala nebo někam přišla záměrně pozdě, ale je to velká zodpovědnost a nikdo to za mě neudělá. Asi nedůvěřuji tolik budíku na telefonu a nedá mi to, abych na to stále nemyslela a v noci se nebudila. Ověřilo se mi, že tento strach nemám jediná. V určité míře ho měli i kolegyně a mají dodnes, ale jak již Michaela řekla, jsme učitelky a tu zodpovědnost v sobě musíme mít. Kolegyně to měla podobně jako já: *„Nikčo, já, když jsem začínala mám pocit, že jsem taky jezdila úplně s nervy, abych vůbec tady byla včas, protože jsem měla strach, že už tam někdo bude stát z rodičů a tlouct na dveře“* (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020). Na to odpověděla Daniela zase s opačnými obavami, a to se zamykáním: *„Já třeba musím říct, že když zamykám, tak třeba když ten den jdu ještě běhat, tak běžím pak schválně kolem školky a kontroluji, jestli se třeba někde nesvítil“* (Daniela, rozhovor, 17. 1. 2020).

Také pro mě bylo při ranní směně těžké a bála jsme se toho, abych správně zapisovala děti, které přišly a které jdou po obědě, i když máme na chodbě deník, kam mají odchody po obědě psát, tak ne všichni rodiče jej využívají. Pak přijde paní kuchařka a potřebuje vědět přesný počet dětí na oběd a na odpolední svačinu a já občas měla v tom zmatek. Ale po pár dnech jsem vše urovnala a teď to zvládám v klidu. Každý rok se však budu potýkat s novými dětmi a jmény i tváří jejich rodičů, které si musím zapamatovat pro lepší orientaci a spolupráci.

Simona mi dala i pár rad, jak stresu a obavám nebo nejistotám lze zabránit. „*Myslím, že stres je pro učitele dost často skloňované slovo. Samozřejmě, že jsem byla ve stresu a jsem i teď. Důležité je, aby si člověk vytvořil nějaké pomůcky, aby stres eliminoval. Daniela má dobrou pomůcku, že si píše děti na lísteček a není ve stresu, že jí někdo odešel. Já zas na vycházce pořád počítám děti (jednou se mi 2 ztratily), mnohokrát jsem se bála, že jsem nevyprala tavnou pistoli a vracela jsem se do školky. Teď ji vždy přemístím, abych si uvědomila tu činnost. Těch věcí je daleko víc. Např. nezamknout někoho nahoře, při konečné nenechat někde svítit atd. Horší jsou ale věci, které neděláš pravidelně a prostě ti to jenom unikne. Třeba když si dítě nevezme v zimě pod pláštěnku bundu nebo jde v mrazu jenom v tenkých kalhotách a ty při návratu do MŠ zjistíš, že tam má oteplováky. To jsou pro mě stresy, protože se bojím, že dítě onemocní a jak se z toho budu zodpovídat. Abych tomuto předcházela, tak nedám na dítě a jdu se vždy přesvědčit. I tak se mi to s tou pláštěnkou nedávno stalo a do rána jsem byla ve stresu“ (Simona, rozhovor, 20. 3. 2020). Simona je z těchto učitelů nejvíce zkušená a má nejdelší praxi. Určitě se od ní mám co naučit.*

6.2.3.2 Neustále nemocná

Další důležitou a spíše nepříjemnou součástí pro začínající učitelky při nástupu do tohoto povolání jsou časté nemoci. Dětské bakterie jsou pro naše tělo zákeřnější než pro samotné

děti. Mohu říct, že po půl roce v mateřské škole, jsem byla snad 5x doma na neschopence. Nejhorší byla asi chřipka před Vánoci, která mě skolila na celých 14 dní. Jinak jsem se potýkala s klasickými virózami, kašlem, rýmou, bolestí v krku nebo problémy s hlasivkami. Nebyla jsem zvyklá tolik mluvit, a tak to ze začátku hodně odnášely mé hlasivky, protože na děti mluvím celý den, musím i zvýšit hlas, abych přehlučila celou třídu 27 dětí. Není to snadné a pro někoho, kdo mluví velice potichu a neumí si vyžádat pozornost, by tato práce mohla být složitá.

Když jsem se na nemoci v mateřské škole zeptala svých informantek, až na jednu výjimku mi všechny potvrdily, že je to normální a každá si tím prošla. Některá lépe a jiná, jako já, zase hůře. Aneta mi řekla, že první rok byla neustále nastydla, nebylo to nic hrozného, ale ani ne příjemného. Chodila s tím většinou do práce, a po pár dnech to přešlo (nemohla být pořád doma), ke konci roku ji ale skolila angína, se kterou už do práce jen tak nemohla. První rok byl náročnější ohledně imunity, ale podle jejího názoru je to normální. *„Nikčo, když jsem nastoupila, tak první rok jsem byla furt nastydla, to já teda pořád, ale dřív jsem byla pořád nemocná a pořád jsem to přecházela a házela jsem to, a věřím tomu, i když doktorka mi říkala, že si myslí, že to není možný, věřím tomu, protože moje dcera byla pořád nemocná a ostatní moje děti taky. Prostě furt byli všichni doma a nemocní. Takže jsem to přenášela a byly to ty nemoci, co jsme tady chytali, všechno jsem to nosila domů a první rok byl úplně nejhorší na tu nemoc, pak už to bylo lepší. Pak jsme se nějak synchronizovali a bylo to dobrý ale ten rovní rok to byl děs běs“* (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020). Každá učitelka říká, že je to otázka prvního roku po nástupu do mateřské školy, další roky už budu odolnější a více vydržím. Jediná učitelka, kterou znám, co nebyla nikdy na neschopence, z důvodu nemoci, je Daniela. *„Já jsem nikdy nebyla nemocná, proto ani neumím vyplnit ty papíry, nikdy jsem to nedělala. Nikdy jsem nechyběla ale většinou jim vitamíny normálně jako ovoce v téhle formě, ale že bych brala nějaké tabletky tak to ne“* (Daniela, rozhovor, 17. 1. 2020). Musím dodat, že

už dlouhou dobu běhá, a ne zrovna krátké vzdálenosti, takže to asi imunitnímu systému taky hodně pomůže.

Abych tomu taky trochu pomohla, beru přírodní prášky na imunitu, zejména hlívu ústříčnou. Samozřejmě ovoce a zeleninu a snažím se najít si čas i na cvičení. Když jsem se zeptala kolegyň, jak by tomu šlo předcházet jinak nebo jestli brali nějaké vitamíny i ony. „*Já jo, multáky jsem brala, teď jsem skončila až na imunologii a myslím si, že částečně je ta imunita zasekaná, protože doktorka mi říkala, že učitelky mateřských škol jsou nejpromořenější osoby, jako fakt jo*“ (Michaela, rozhovor, 17. 1. 2020). S tím asi taky souhlasím, že jsou učitelky nejpromořenější osoby. Máme to hned z první ruky. Malé děti si neumí utřít nudli ani zadek, neumí si dát ruku před pusou, když kašlou nebo kýchají. Neumí si ani pořádně umýt ruce a stále strkají prsty a hračky do pusy. Když je převlékáme, ohnu se k nim a schytám pěknou dávku bacilů přímo do obličeje. Tomu nejde uniknout, nepoznám, kdy si chce dítě kýchnout. Abych dodala, většinou jsem onemocněla až poté, co onemocněla téměř půlka třídy, někdy i více. Ustála jsem to a až děti byly doma a ve třídě jsem měla třeba jen 8 dětí, můj imunitní systém zkolaboval a já lehla.

7 Závěr

Po šestiměsíčním výzkumu mohu říct, že jsem pomocí metody autoetnografie, zúčastněného pozorování a rozhovorů zjistila, že proces adaptace začínající učitelky trvá mnohem delší dobu, než trval můj výzkum. Během výzkumu jsem zjišťovala, jak se začínající učitelka adaptuje na nové podmínky, prostředí, děti a kolegyně. Zkoumala jsem, jaké faktory ovlivnily moji adaptaci a jaké jsem měla při procesu adaptace problémy.

Během výzkumu, ve kterém jsem byla v roli antropoložky, jsem často používala metodu autoetnografie. Zamýšlet se sama nad sebou mi pomohlo k lepší sebereflexi a zpětně mi umožnilo pozorovat na sobě změny, které mě formovaly v roli začínající učitelky.

První otázka, kterou jsem si položila na začátku svého výzkumu, zněla takto: **Jak probíhá proměna začínající učitelky v MŠ v učitelku zkušenou.** Proces proměny probíhal a stále u mě probíhá každým dnem. Nejdříve jsem se učila, jak vše ve školce funguje, postupně se měnil můj vztah s kolegyněmi, dětmi, rodiči a také jsem pozorovala na sobě, jak se mění můj status začínající učitelky na zkušenou. Začátky byly nejtěžší, ale díky kolektivu jsem se ve školce cítila dobře a díky tomu byla moje adaptace snadnější. Je důležité mít potřebné odhodlání a motivaci, kterou moje kolegyně Lucka nejspíše neměla. Zvážila, zda ji tato práce naplňuje nebo spíše unavuje, a nakonec ve zkušební době skončila. Učitelka si musí získat u dětí autoritu a být připravena každodenně řešit nějaké problémové situace.

Druhou výzkumnou otázkou bylo: **Jak probíhá proces nabývání kompetencí začínající učitelky v MŠ.** Nabývání kompetencí probíhalo postupně. Ze začátku mi nejvíce pomohly kolegyně a nápady z internetu nebo knížek. Každou novou napsanou přípravou, dnem a praxí jsem se zlepšovala a pociťovala větší sebejistotu a zkušenosti. Dalším zdrojem v získávání kompetencí pro mě byla školení, během kterých jsem se dozvěděla spoustu dalších užitečných informací, které využívám v praxi. Začínající učitelka prožívá počáteční

nejistoty, postupně získává jisté rutiny v komunikaci s dětmi nebo v práci s nimi. K tomu, aby tento proces probíhal úspěšně, slouží i školení, jichž se učitelky musí účastnit – zajišťuje jim stálý profesní růst.

Určitě bych potvrdila, že tato práce opravdu není vhodná pro každého. Je třeba mít trpělivost a vztah k dětem. Během své adaptace jsem se znovu přesvědčila, že tuto profesi chci dělat i nadále. Nejdůležitější je v tomto povolání praxe. Po půl roce mohu říci, že jsem se od mých kolegyně mnohému přiučila a v roli učitelky se zdokonalila a získala větší jistotu. Děláním pokroků a každý den mi přinese něco nového. Prvotní kroky v novém zaměstnání byly těžké například kvůli stresům, obavám nebo nemocím, které mě skoro celý půl rok pronásledovaly. Ovšem na druhou stranu díky skvělému kolektivu, otevřené komunikaci s kolegyněmi a pozitivní a troufám si říci „rodinné“ atmosféře ve školce jsem se zadaptovala velice rychle a dobře. Víím od kolegyně, že dobrý kolektiv a vztahy na pracovišti jsou velice důležité pro adaptaci na novou roli a práci. Kdyby tomu tak nebylo, začátek by byl mnohem těžší a probíhal by delší dobu.

Začínající učitelky mateřské školy procházejí v prvním roce svého působení v mnoha oblastech novým a neznámým. Musí si formovat vztah k dané práci, získává nové vzorce chování, které dále bude reprodukovat, jak ve vztahu k dětem, rodičům tak i ke kolegyněm. Začleňování začínající učitelky do podmínek mateřské školy je opravdu důležitý proces a nelze ho nijak obejít. V prvním roce si všechno vyzkouší poprvé a další roky už budou vědět, co je čeká a jak přesně to dělat. První rok, jak říkají všechny učitelky, je nejtěžší, a to jak v praxi, tak i zdravotně. Poté si učitelky získají větší imunitu a postupně nasbírají zkušenosti a materiály, ze kterých mohou dále čerpat. Lépe porozumět procesu adaptace mi pomohly i

antropologické teorie, například teorie habitu¹¹, kde se na sžívání se s rolí učitelky a získávání učitelských kompetencí dívám prostřednictvím této teorie.

Pedagogické problémy a zkušenosti začínajících učitelek, mých kolegyň ale i zkušených učitelek, o kterých se rozepisují ve své práci, mohou být zdrojem informací nebo inspirací pro budoucí studenty, badatele zabývající se prostředím MŠ a mohli by navázat na tuto práci. Budu moc ráda, když na ni někdo další naváže pokračujícím výzkumem. Pro mě by pokračujícím výzkumem mohlo být zkoumání, jak se ze začínající učitelky stává a stane učitelka zkušená. Nyní jsem na tento cíl neměla dostatečně času, trůfám si říci, že na tento výzkum by bylo potřeba například pět let, a i tak některé učitelky o sobě neřeknou s jistotou, že jsou zkušené, a to třeba i po 10 letech. Jsou otázky, na které je sice těžké hledat odpovědi, ale mohou být zajímavou výzvou pro výzkum.

¹¹ Viz kapitola 4.2 Habitus učitelky

8 Seznam literatury

- Beruška. 2015. Dostupné z: <https://beruska.cz/> [01. 04. 2020]
- Eger, L. a D. Egerová. 2017. *Základy metodologie výzkumu*. 2. přepracované a rozšířené vydání. V Plzni: Západočeská univerzita.
- Fetter, V. 1967. *Antropologie: vysokoškolská příručka*. Praha: Academia.
- Fiala, J. 2016. *Prestiž povolání učitele*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.
- Goffman, E. 2018. *Všichni hrajeme divadlo: seberepresentace v každodenním životě*. Praha: Portál.
- Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hendl, J. 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál.
- Hejnal, O. 2012. *Antropologův den mezi „klienty represe“: zúčastněné pozorování bezdomovců ve středně velkém městě*. Katedra antropologie, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni. Dostupné z: <http://www.anTDopoweb.cz/media/document/2-art-hejnal.pdf> [01. 12. 2020]
- Jeklová, M. a E. Reitmayerová. 2006. *Syndrom vyhoření*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
- Juklová, K. 2013. *Začínající učitel z pohledu profesního vývoje*. Hradec Králové: Gaudeamus. Recenzované monografie.
- Kloudová, H. 2013. *Zvládneme mateřskou školu?: rady pro rodiče i učitele*. Praha: TeMi CZ.
- Kolinová, G. 2018. *Školky, kde se nezavírá. Děti tam spí přes noc, rodiče musí pracovat*. Maminka.cz. Dostupné z: <https://www.maminka.cz/clanek/skolky-kde-se-nezavira-deti-tam-spi-pres-noc-rodice-musi-pracovat> [27.3. 2020]
- Lévi-Strauss, Claude. 2007. *Strukturální antropologie*. Praha: Argo.
- Locke, J. 1984. *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda.
- Mrázková, M. 2014. *Jaké je to býti poutníkem: Sociální interakce na poutní cestě do Santiaga de Compostela*. Pardubice. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Samek, M. A.
- Oakley, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.

- Pavlík, P. 2007. *Ženy muži v genderové perspektivě: gender přináší nový pohled in Smetáčková, I. Příručka pro genderově citlivé vedení škol.* Praha: Otevřená společnost o.p.s.
- Podlahová, L. 2004. *První kroky učitele.* Praha: Tditon. První pomoc pro pedagogy.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.* 2004. Praha. VÚP.
- Reichel, J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů.* Praha: Grada. Sociologie (Grada).
- Renzetti, C. M., Curran, D. J. 2003. *Ženy, muži a společnost.* Praha: Karolinum.
- Růžička, M. a P. Vašát. 2011. *Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole - kapitál - habitus.* ANTDOPOWEBZIN. Katedra sociologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni. Dostupné z: <http://www.anTDopoweb.cz/media/document/ruzicka-vasat-2-2011.pdf> [11.02.2020]
- Rymeš, M. 1985. *Adaptace pracovníků a pracovních kolektivů.* Praha: Svoboda.
- Syslová, Z. 2017. *Učitel v předškolním vzdělávání a jeho příprava na profesi.* I. vydání. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogický výzkum v teorii a praxi.
- Šimoník, O. 1994. *Začínající učitel: (některé pedagogické problémy začínajících učitelů).* Brno: Masarykova univerzita.
- Šmelová, E. 2006. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn: teorie a praxe II.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Tretera, I. 2002. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi.* 4. vyd. Praha: Paseka.
- Tuček, M. 2016. Prestiž povolání – únor 2016. Tisková zpráva. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a2025/f9/eu160309.pdf [22. 5. 2020]
- Vašutová, J. 2004. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu.* Brno: Paido.
- Vítečková, M. 2018. *Začínající učitel: jeho potřeby a uvádění do praxe.* Brno: Paido.
- Wiseman, B. 2009. *Lévi-Strauss a strukturální antropologie.* Ilustroval Judy GROVES. Praha: Portál.
- Zamlynová, T. 2019. *Dětství za socialismu. Žádoucí bylo stejné oblečení a už ve škole nějaká ta funkce.* InStory.cz. Dostupné z: <https://styl.instory.cz/3932-detstvi-za-socialismu-zadouci-bylo-stejne-obleceni-a-uz-ve-skole-nejaka-ta-funkce.html> [27. 3. 2020]

9 Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Otázky pro rozhovor

Příloha č. 1

Otázky pro rozhovor:

- Jak dnes vzpomínáš na své začátky po nástupu do MŠ? Můžeš mi o tom vyprávět podrobněji? Těšila ses? - kde jsi začínala učit, jak velká to byla školka, jaký byl kolektiv, jakou třídu jsi dostala...?
- Nastaly nějaké okolnosti, které jsi nečekala nebo které tě překvapily?
- Měla jsi nějaké problémy v práci nebo i problémy zdravotní, např: únava, nemoci...?
- Je něco, co tě při tvých začátcích ovlivňovalo? Co ti pomáhalo se lépe zadaptovat?
- Jak ses postupně stala zkušenou učitelkou? Jak dlouho to trvalo? Dělala jsi pro to něco navíc ve svém volném čase?
- Měla jsi potřebné vzdělání hned od začátku, co jsi začala učit, nebo sis ho musela ještě dodatečně doplnit?
- Měla jsi někdy pocit, že bys chtěla změnit povolání nebo je tohle práce, která tě naprosto naplňuje?
- Myslíš, že se něco změnilo od doby, co jsi začala učit? Můžeš to porovnat? Myslíš, že je jiný i proces adaptace začleňující učitelky do nové role?